SOCIÁLNÍ PATOLOGIE

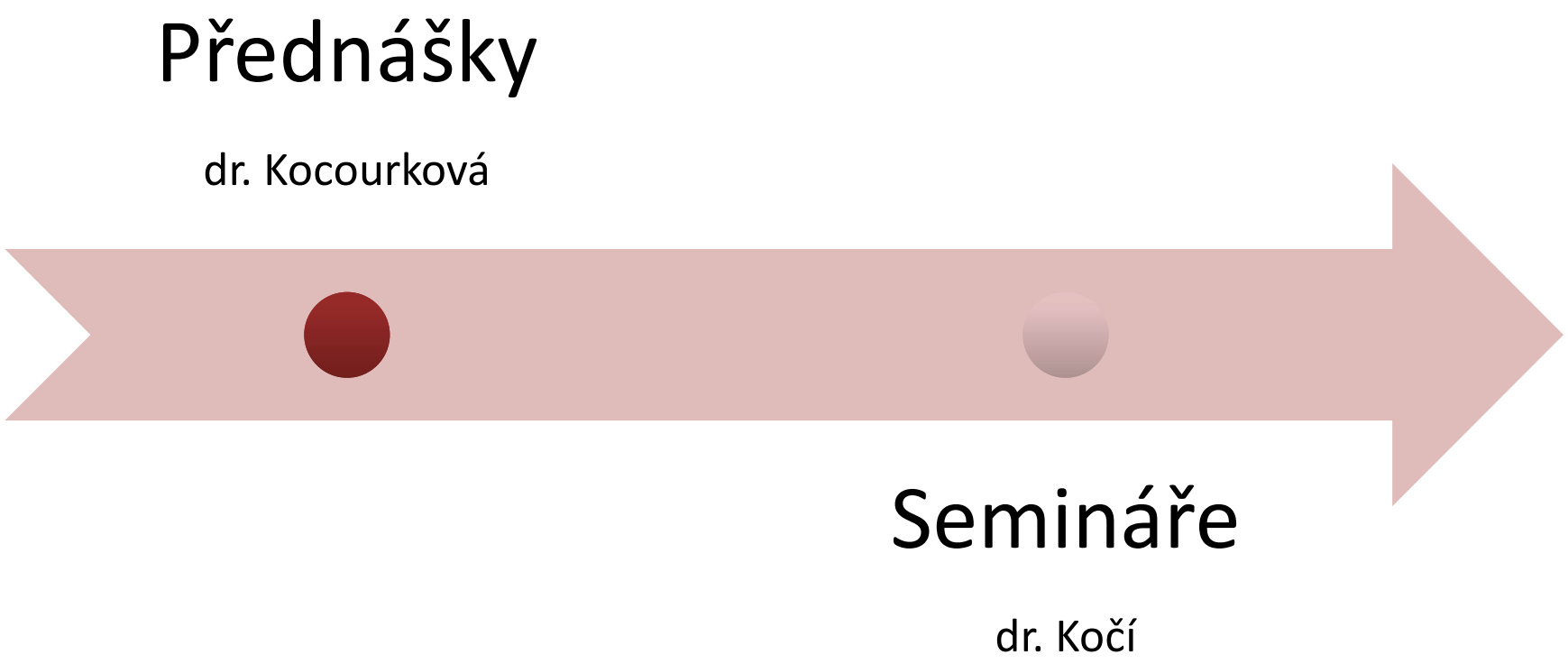
Přednášky
dr. Kocourková
Semináře
dr. Kočí

Cílem předmětu je objasnění úlohy a postavení disciplíny Sociální patologie, resp. Sociální deviace v systému sociologických a dalších společenských věd, seznámení s obsahem a podstatou sociální patologie, s kritérii pro kategorizaci lidského chování; vytvoření základní terminologické orientace, seznámení s tradičními a moderními teoriemi sociální patologie/deviace (jejich vývoj a současné pojetí).

Schopnost rozlišit mezi základními pojmy (sociální deviace, sociální patologie, rizikové chování, prosociální chování, altruismus atp.)

Schopnost definovat a aplikovat v praxi základní pojmy (sociální norma, sociální kontrola, prevence, toleranční limit a aj.)

Schopnost vysvětlit příčiny deviantního chování na základě vybraných teorií (biologické, sociální, psychologické) a vysvětlit na reálných příkladech.

Schopnost teoreticky uchopit koncept primární prevence rizikového chování.

Základní tematické okruhy

- Vymezení základních pojmů – sociální patologie, sociální deviace, rizikové chování, problémové chování, prosociální chování, altruismus atd. Chování disociální, asociální, antisociální. Sociální patologie z pohledu vědních disciplín
- Normalita a abnormalita (norma, konformita, pojetí normality; společenská smlouva, řád)
- Sociální normy, toleranční limit
- Sociální sankce, sociální kontrola
- Zdroje a příčina sociálně patologických jevů a deviace (teorie sociálních deviací, biologické, psychologické a sociologické teorie)
- Teorie anomie, Chicagská škola
- Teorie dezintegrované společnosti, Teorie diferencované asociace, Teorie delikventního prostředí, Teorie subkultur
- Etiketizační teorie, teorie rozbitých oken,
- Teorie rozeného zločince, Oligrofrenie jako příčina delikvence, Genetické a adopční studie,
- Teorie odlišného kognitivního stylu, psychologie morálního vývoje, psychoanalytické teorie, teorie frustrace – agrese, teorie temperamentu a charakteru.
- Prevence – typy, cílové skupiny, klíčové pojmy.
- Rizikové a protektivní faktory

Základní literatura ke studiu

SKOPALOVÁ, J. Sociální patologie I. Opava: FVP SLU v Opavě, 2018. (skripta)

FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie - Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení.* Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

URBAN, L., DUBSKÝ, J., BAJURA, J. *Sociální deviace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-397-1.

- JEDINEC V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

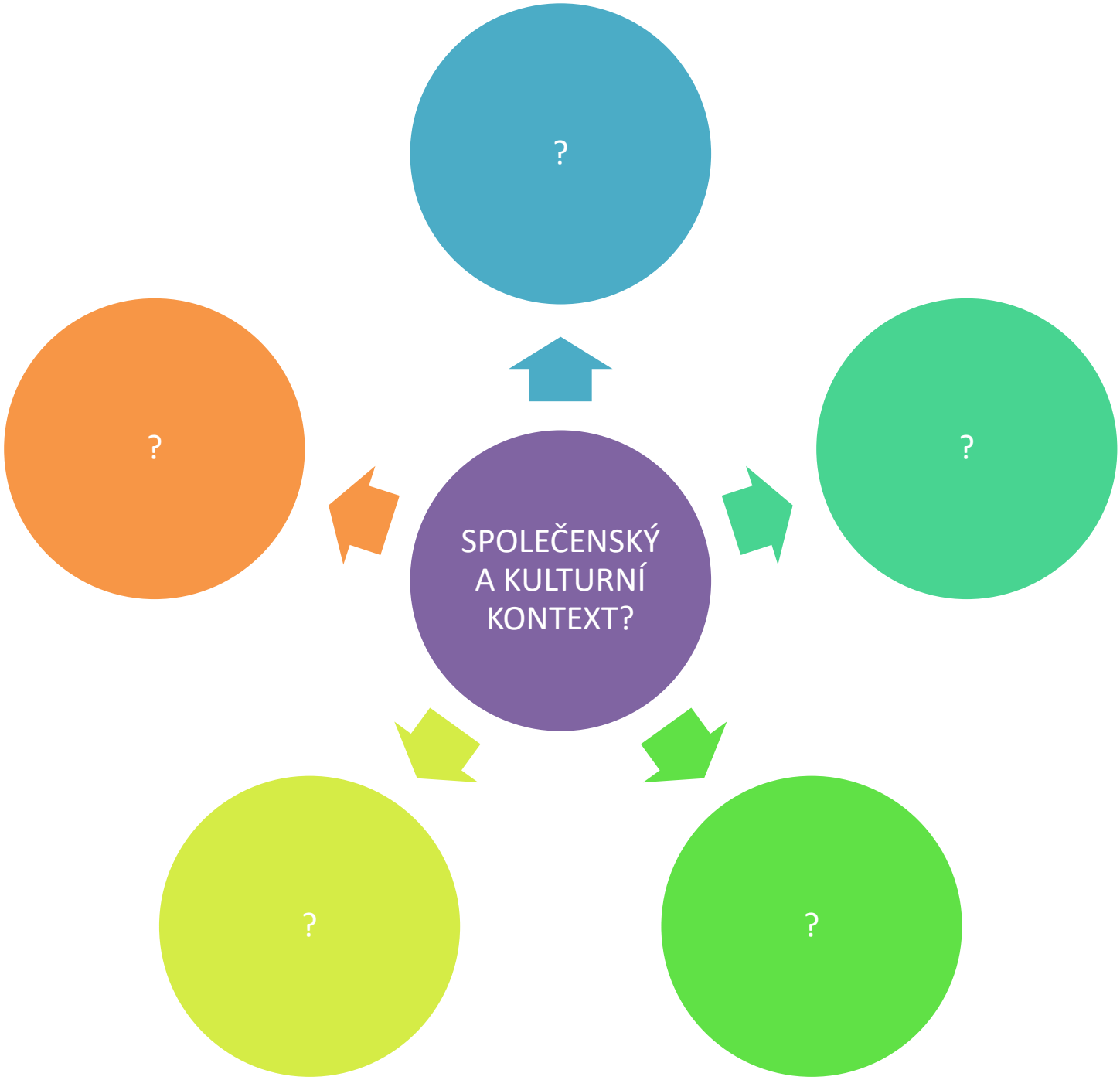
?
?
?
SPOLEČENSKÝ A KULTURNÍ KONTEXT?
?
?

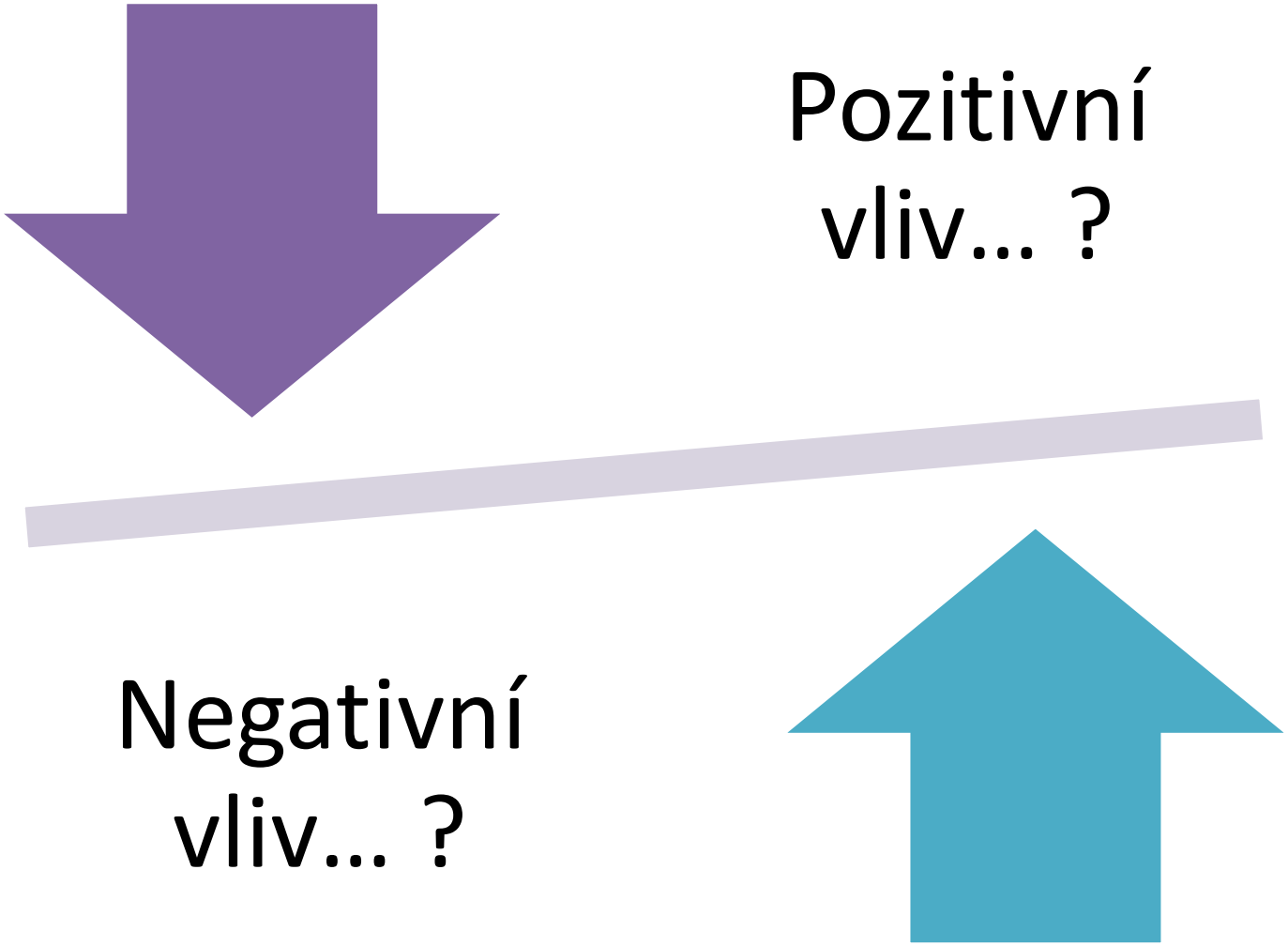
Pozitivní
vliv… ?
Negativní
vliv… ?

- Preferování výchovy k ctižádostivosti a bezohlednosti na úkor tolerance, ohleduplnosti, pomoci, solidarity a kázně
- úpadek autority, všeobecná krize hodnot
- Preference materiálních zájmů
- Ztráta životních jistot
- Působení masmédií a všudypřítomnost nereálných představ o životě
- Nesprávný, resp. negativní výklad svobody
- Hypertrofiie práv (zdůrazňování práv na úkor povinností)
- Legislativní nezřetelnost a nedokonalost
- Uspěchanost dnešní doby

• DETERMINANTY

HOLISTICKÝ MODEL

- pro pochopení patologického chování člověka je třeba pochopit právě jeho **bio-psycho-sociální podstatu**, tedy vztah tří složek lidské osobnosti, které se trvale vzájemně ovlivňují
- cokoli se stane s naší biologickou podstatou (tedy s geny, buňkami, orgány včetně mozku), se může projevit v našem duševním životě
- a cokoli se stane s naším duševním životem, může se projevit v našem chování,
- proměny v sociálním prostředí pak působí na náš duševní život, což se zpětně projevuje na stavu našeho organismu
- poslední dimenzi tvoří dimenze **spirituální**

„Chceš-li zhojit tělo, musíš předně hojit duši.“
Platón

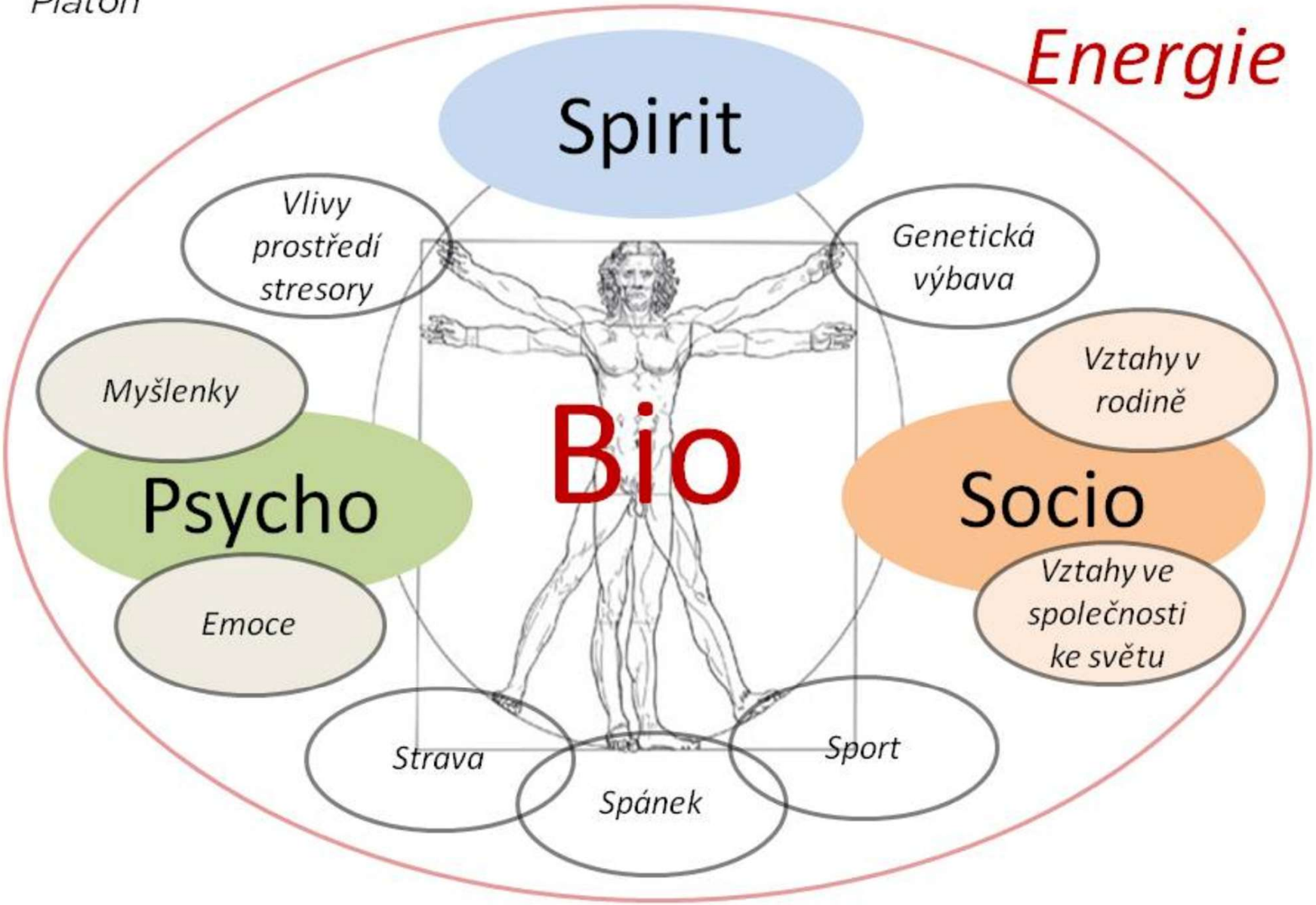

Prostředí
Dědičnost
Výchova

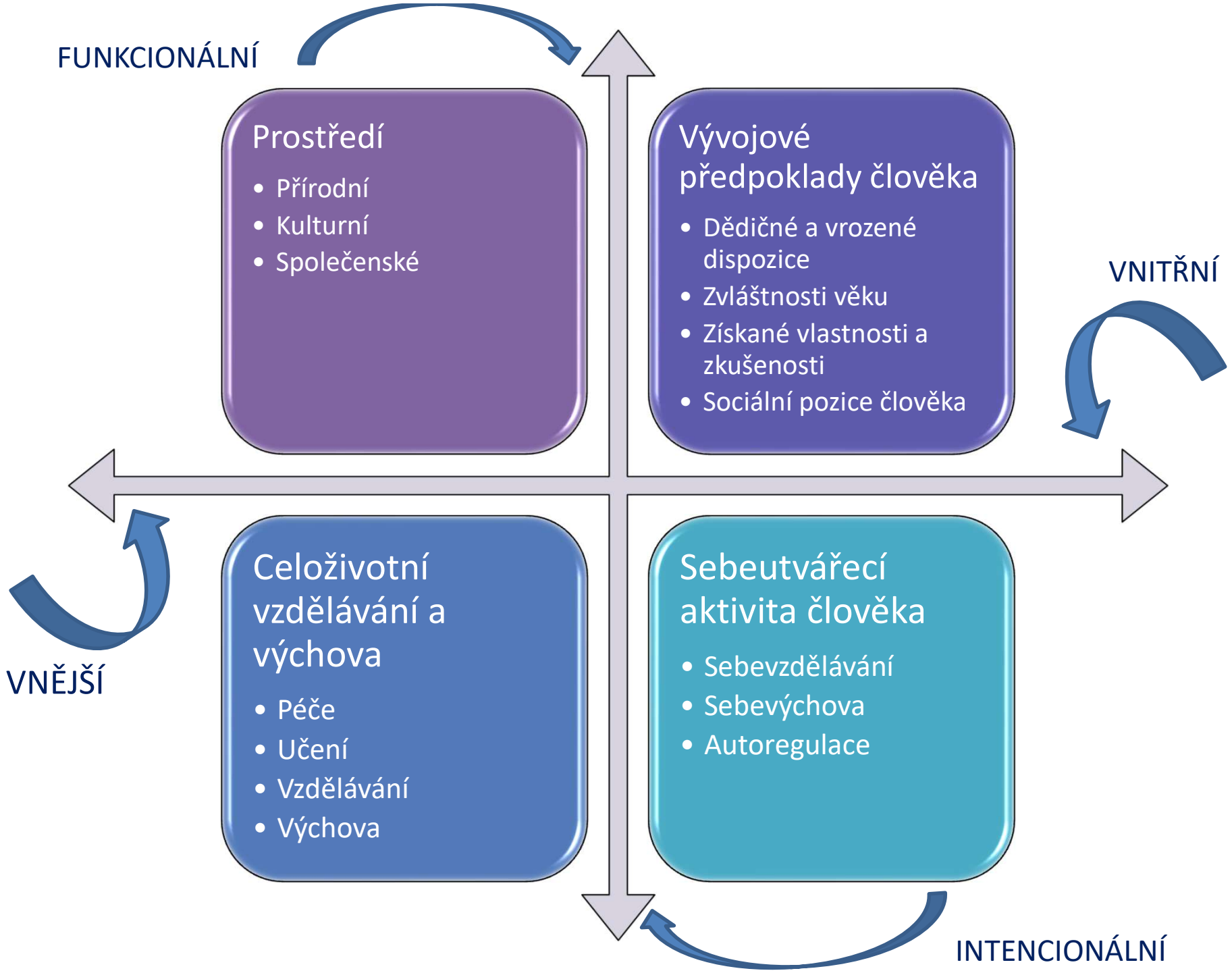
FUNKCIONÁLNÍ
Prostředí
• Přírodní
• Kulturní
• Společenské
Vývojové předpoklady člověka
• Dědičné a vrozené dispozice
• Zvláštnosti věku
• Získané vlastnosti a zkušenosti
• Sociální pozice člověka
VNITŘNÍ
VNĚJŠÍ
Celoživotní vzdělávání a výchova
• Péče
• Učení
• Vzdělávání
• Výchova
Sebeutvářecí aktivita člověka
• Sebevzdělávání
• Sebevýchova
• Autoregulace
INTENCIONÁLNÍ

- PŘÍČINNÉ FAKTORY VZNIKU SOCIÁLNÍCH DEVIACÍ

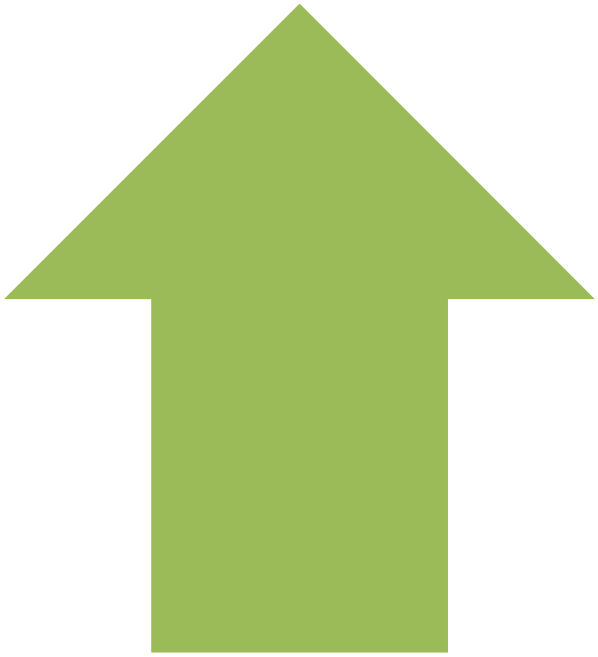

Endogenní

- Biologické faktory
- Psychické faktory

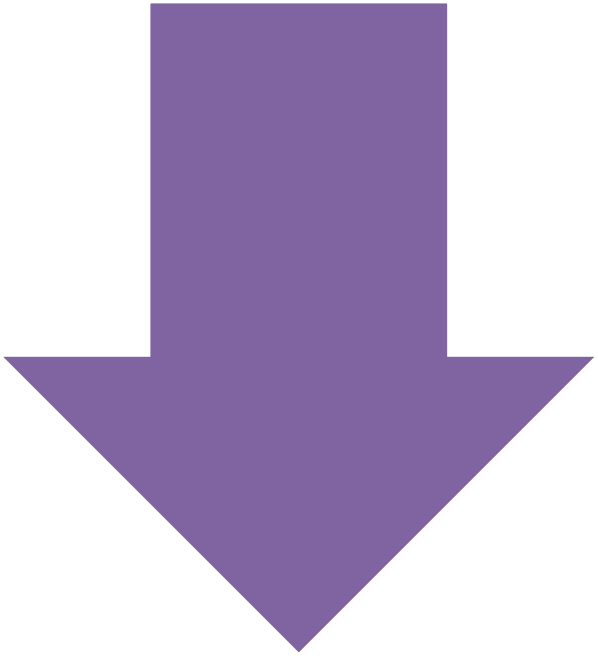

Exogenní

- Sociální faktory
- Kulturní faktory

DETERMINANTY SOCIÁLNĚ DEVIANTNÍHO CHOVÁNÍ – Z JINÉHO POHLEDU

Vědomé rozhodnutí

Nedobrovolné zapojení pod tlakem skupiny

Nevědomé podcenění situace

• PROSTŘEDÍ

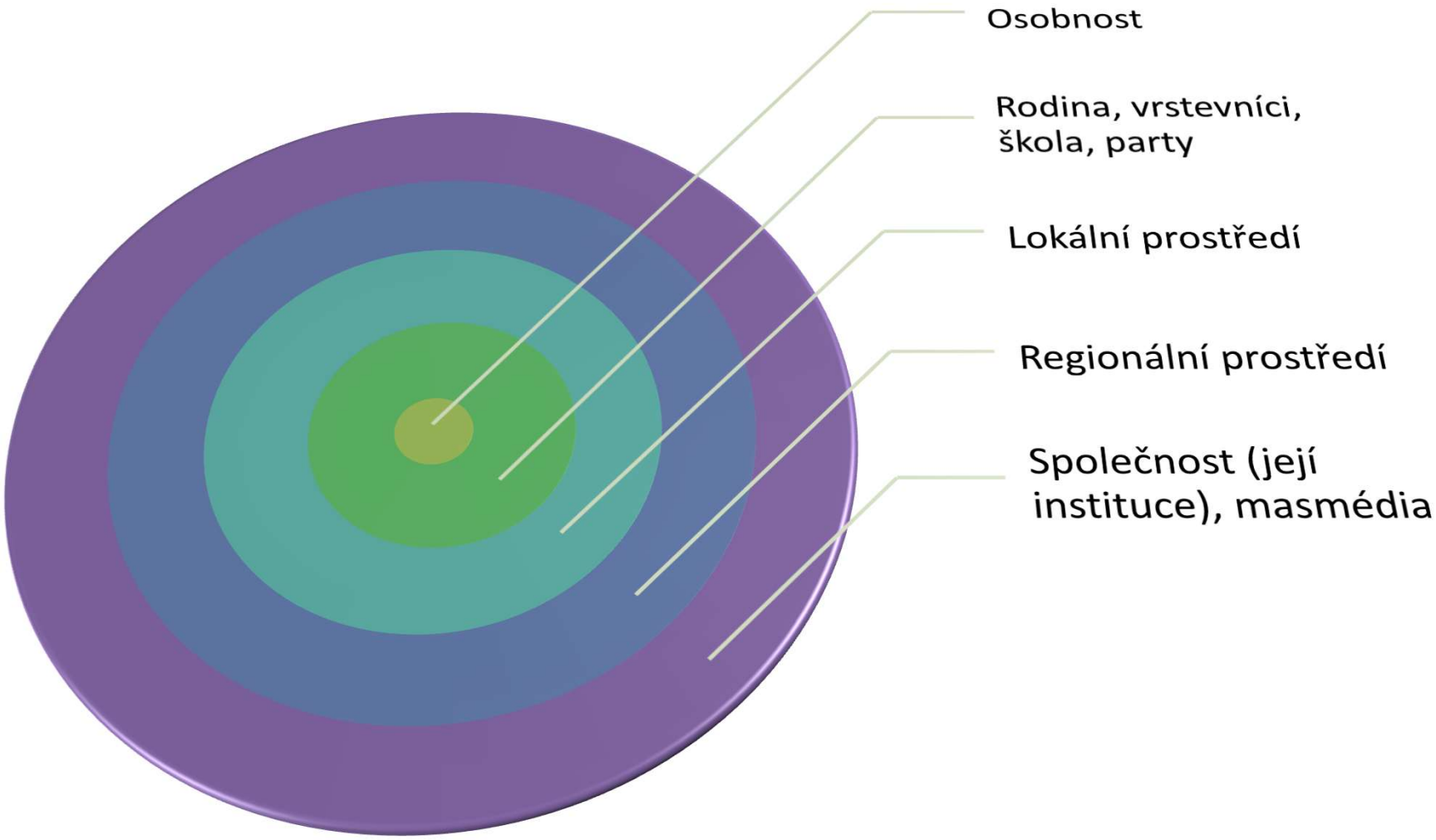
Osobnost
Rodina, vrstevníci, škola, party
Lokální prostředí
Regionální prostředí
Společnost (její instituce), masmédia

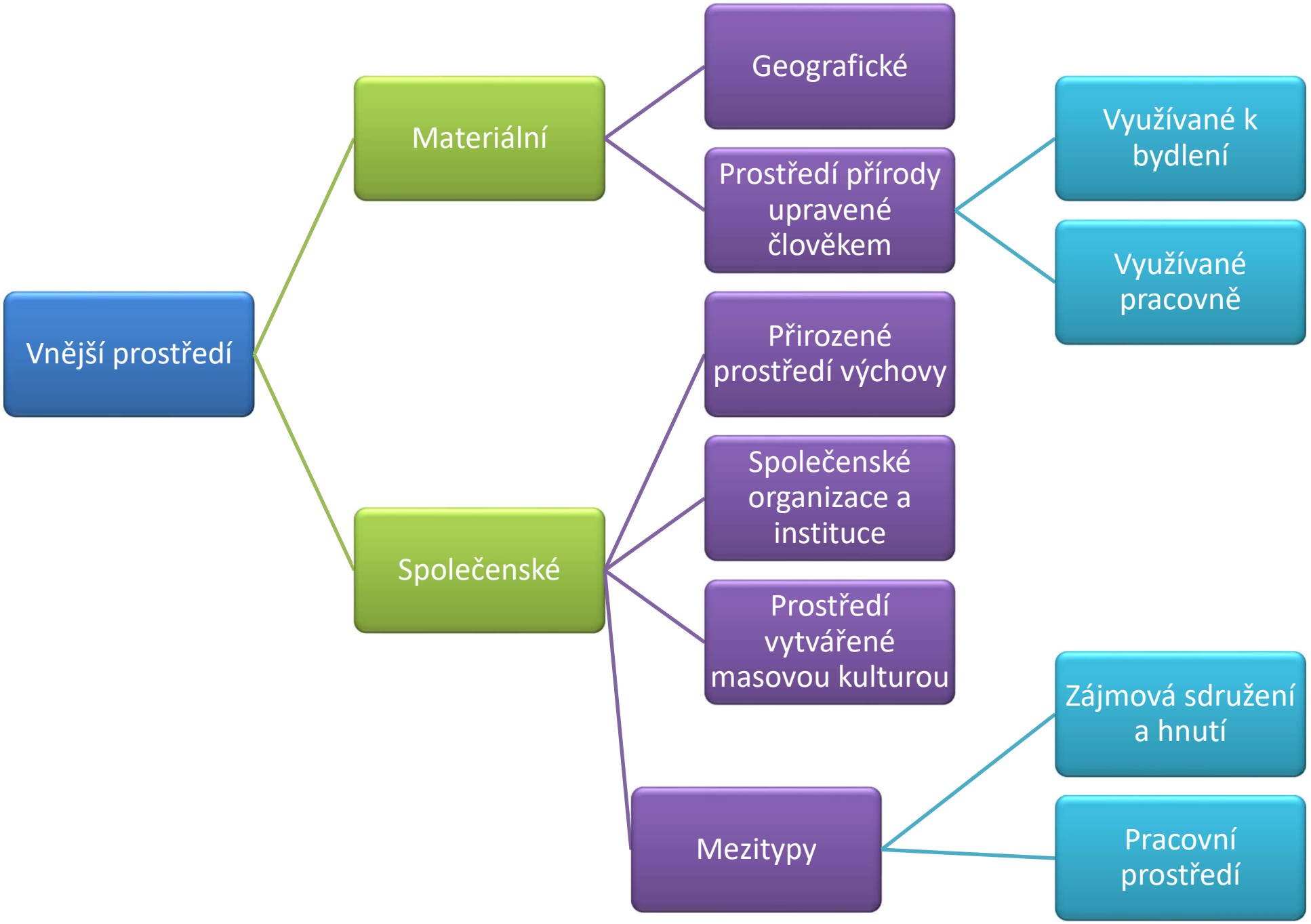
Vnější prostředí
Materiální
Společenské
Geografické
Prostředí přírody upravené člověkem
Využívané k bydlení
Využívané pracovně
Přirozené prostředí výchovy
Společenské organizace a instituce
Prostředí vytvářené masovou kulturou
Mezitypy
Zájmová sdružení a hnutí
Pracovní prostředí

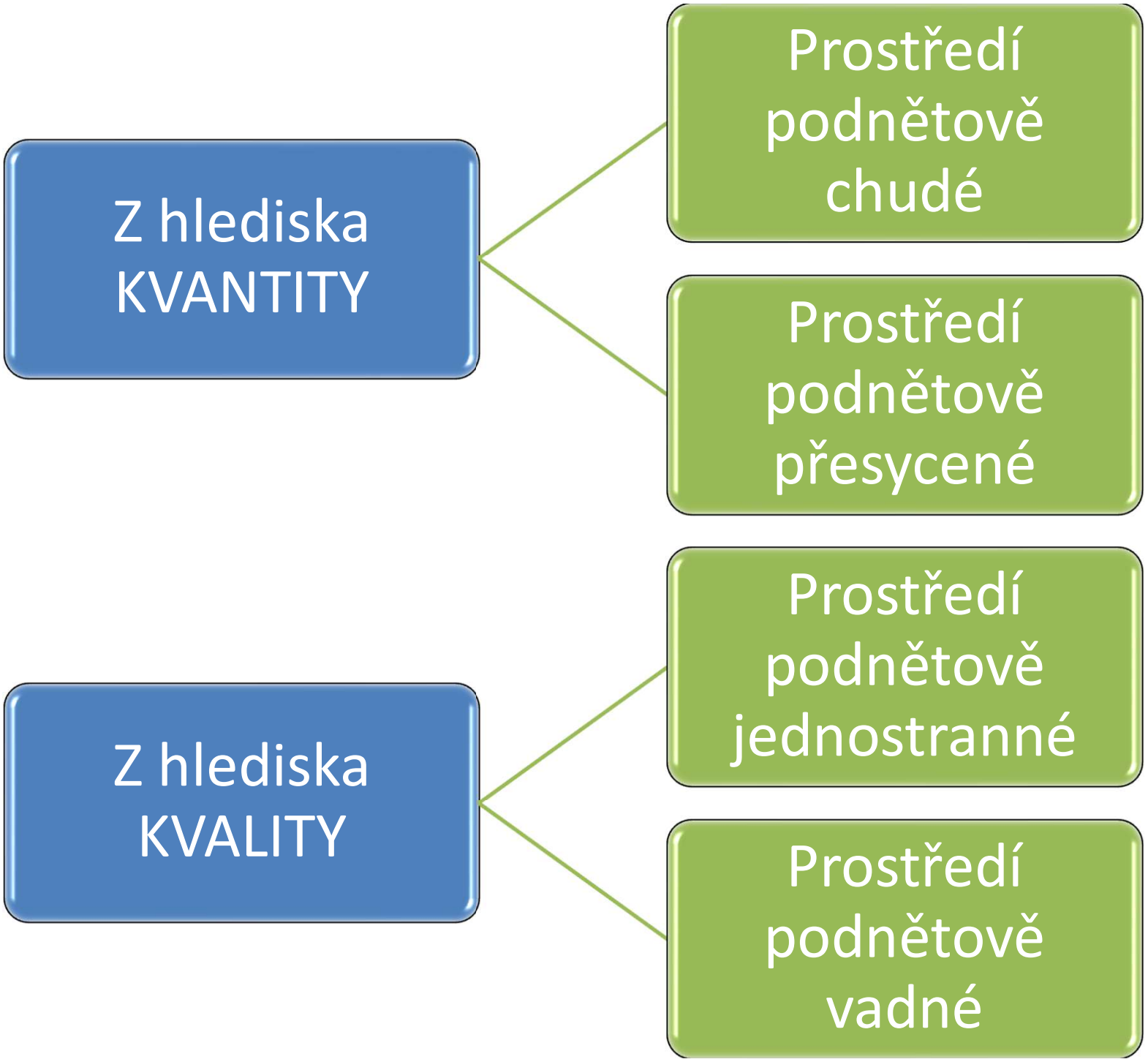
Z hlediska KVANTITY
Prostředí podnětově chudé
Prostředí podnětově přesycené
Z hlediska KVALITY
Prostředí podnětově jednostranné
Prostředí podnětově vadné

- Základní pojmy

deviace

chování antisociální

RICHO

chování disociální

prosociální chování

sociální

norma

problemové chování

chování asociální

sociální patologie

altruismus

Zájem o studium sociálních deviací je velmi starý

K **systematickému studiu deviantních jevů došlo až v souvislosti s pracemi anglických a francouzských sociologů z přelomu 18. a 19. století**.

Za zakladatele studia deviantního chování je považován **E. Durkheim** a jeho výklad sebevražednosti v díle Pravidla sociologické metody.

Klasifikace odchylného jednání

- Chování disociální
- Chování asociální
- Chování antisociální
- Chování delikventní
- Chování kriminální
- Chování rizikové
- Chování problémové, náročné

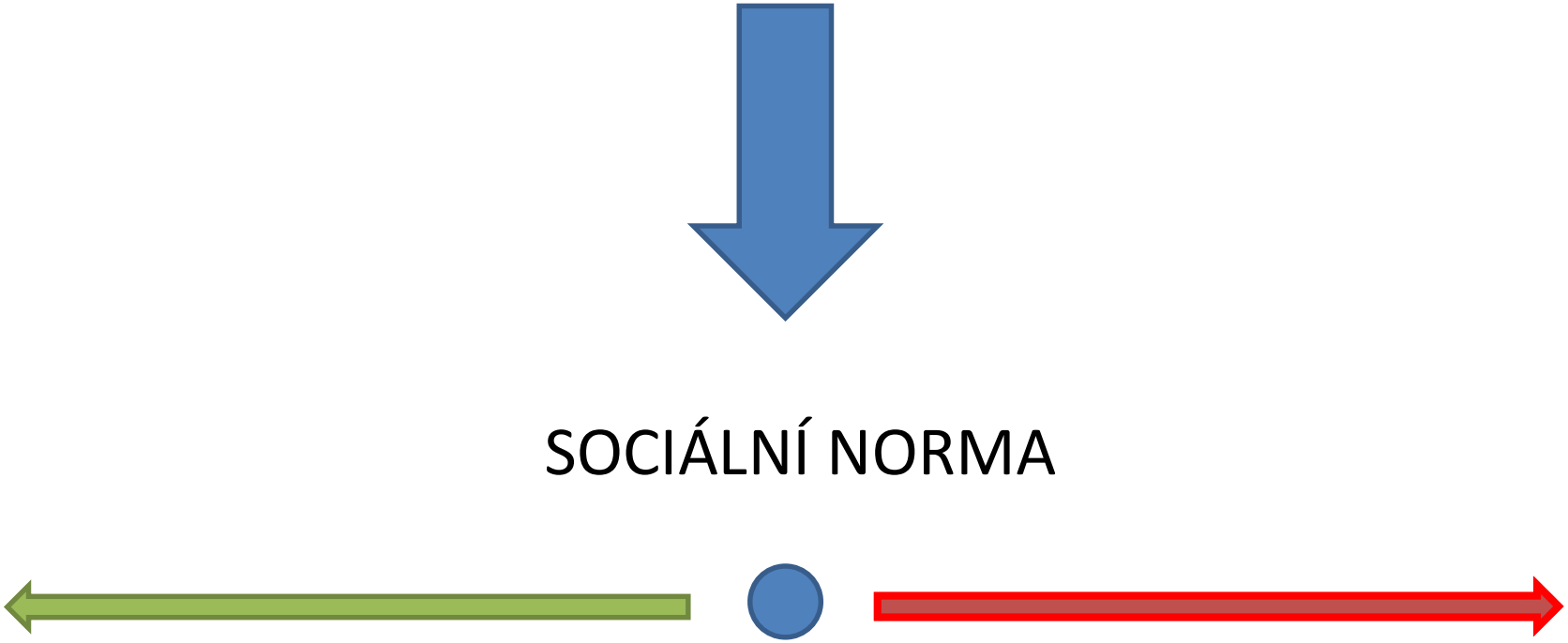

SOCIÁLNÍ PATOLOGIE

SOCIÁLNÍ DEVIACE = odchylka od sociální normy; NEGATAVNÍ i POZITIVNÍ!
SOCIÁLNÍ PATOLOGIE = nezdravé, abnormální a obecně nežádoucí sociální jevy ve společnosti; výrazně negativní odchylka od sociální normy ve společnosti

- SOCIÁLNÍ PATOLOGIE

Sociální patologie

jako vědní disciplína (aplikovaný, multidisciplinární)

- věda zabývající se projevy chování, které společnost vnímá jako výrazně nežádoucí (sociálně patologické), protože porušují sociální, morální či právní normy společnosti (kriminalita, extremismus, diskriminace aj.)

jako jeden z předmětů studia sociologie

- zabývá se rozborem příčin a faktorů, které vedou ke vzniku sociálně patologických jevů, stanovuje preventivní a korektivní postupy. Zabývá se tedy zákonitostmi takových projevů chování, jež společnost hodnotí jako nežádoucí a snaží se o jejich eliminaci.

jako konkrétní projev chování

- RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

Rizikové chování

vzorce chování, v jejichž důsledku může docházet k prokazatelnému nárůstu výchovně vzdělávacích, zdravotních, sociálních a dalších rizik pro jedince nebo společnost

Extrémní adrenalinové sporty	bungee-jumping . rafting, divoká voda . sjezdy na kolech . bojové sporty . horolezectví . alpinismus
Adrenalinové a „hazardní“ zábavy	sprejerství . lezení na budovy . darkeři . závodění na silnici . přebíhání přes silnici před kamionem
Experimentování a riskování	dopravní nehody . výbušniny, třaskaviny . chůze po kolejích . přecházení mimo přejezdy . lezení na vagóny, sloupy elektrického vedení . přebíhání silnic a dálnic . jízda na neosvětleném kole . stopování . schůzky na slepo . pozdní návraty . brigády v zahraničí . castingy . chat, internet
Zneužívání návykových látek a další závislosti	alkohol . kouření tabáku a marihuany . taneční drogy . tvrdé drogy . gambling, počítačové hry . lékové závislosti
Vztahy, sex, promiskuita, prostituce, sexuální zneužívání	rizikové sexuální chování . nezvládnuté vztahy, rozchody . předčasný sex . nechtěné těhotenství dětí, mladistvých . pohlavní choroby

Šikana, agrese, násilí	ublížení oběti agresory . psychické týrání . sebevražda oběti . útok proti agresorovi . rvačky
Protiprávní jednání a kriminalita	krádeže . vandalismus . padělání bankovek . softwarové pirátství . nelegální kopírování videa a hudby
Další rizikové jevy a problémy	poruchy příjmu potravy . sekty

Typy rizikového chování

- agrese a šikana, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extrémismusrasismus a xenofobie, homofobie
- záškoláctví,
- závislostní chování, užívání všech návykových látek, gambling
- rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,
- negativní působení sekt,
- sexuální rizikové chování aj.

- NÁSLEDKY RICHO

	Pro riskujícího	Pro jeho okolí	Pro jeho nejbližší	Celospol., ekonomické
zdraví				
psychika, svědomí				
společenské (image, pověst…), psychosociální				
sociálně právní, trestně právní				
hmotné				

Zdravotní následky

- běžné úrazy ošetřené doma nebo vyřešené jednou návštěvou lékaře (odřeniny, zlomeniny, řezné rány, atd.),
- následky na zdraví vyžadující složité lékařské zákroky, hospitalizaci, příp. dlouhodobou léčbu a rekonvalescenci (otravy, popálení, opaření, otřesy mozku, anorexie, bulimie, závislosti, atd.)
- trvalé následky (oslepnutí, ochrnutí končetin, metabolické poruchy, poškození jater či jiných vnitřních orgánů)

Psychické následky

- nízké sebehodnocení, úzkost, deprese
- smutek, beznaděj, kolísání nálad
- ztráta životního smyslu a cíle
- narušení mravního vývoje
- psychosomatické poruchy - bolesti hlavy, břicha, poruchy spánku, příjmu potravy, snížení imunity
- sebevražedné myšlenky či pokusy, sebepoškozování
- závislosti

Psychosociální následky

- osamělost
- získání negativní společenské nálepky ("feťák", "kriminálník", "problémový", "podivín", "handicapovaný", „šikanovaný" aj.)
- vyloučení z vrstevnické skupiny, narušení image, dobré pověsti
- snížená schopnost navazovat a udržet vztahy, nedůvěra v lidi, svět
- zhoršení školních výsledků
- snížení aspirací na další vzdělání, přerušení vzdělání
- snížené uplatnění společenské, pracovní

Ekonomické, hmotné následky

- hmotné škody (havarovaná auta, pomalované historické budovy, ukradené věci v obchodech)
- výdaje na léčbu úrazů, závislostí, onemocnění
- výdaje na ústavní péči
- ekonomická zátěž rodiny starající se o handicapovaného či nemocného člena rodiny
- celospolečenské finanční ztráty - úrazy/závislosti/trvalá onemocnění zkracují produktivní období člověka

Sociálně-právní a trestně-právní následky

- umístění na pobyt do diagnostického ústavu
- nařízení ústavní či ochranné výchovy
- trestní stíhání, příp. odsouzení (pokuta, náhrada škody, mimosoudní vyrovnání, obecně prospěšné práce, dohled kurátora, odnětí svobody, atd.)
- vyšetřování, výslechy, vliv na pachatele, oběti i svědky

- PROSOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ

Prosociální chování

- Chování přinášející užitek jiné osobě, skupině lidí, nebo sociálnímu cíli, bez toho, že by autor očekával nějakou věcnou nebo morální odměnu
- Chování motivované vnitřní potřebou činit to, co prospěje druhému.
- Předpokládá odpoutání se od vlastních potřeb a službu druhému člověku.

Podmínky PCH

- Sledovat prospěch jednotlivce nebo skupiny
- Autor neplní činnosti jako povinnost plynoucí z jeho role
- Musí se jednat o pomoc nezištnou a nevyžadovanou ze strany jiného jedince

Důvody PCH

- Pomoc jako důsledek internalizace norem a hodnot
- Pomáhání jako výsledek analýzy nákladů a zisku
- Pomáhání jako projev empaticko-altruistického motivu
- Pomáhání jako proces řešení problému

Typy prosociálního chování

- Pomoc
  - Fyzická, verbální
- Darování něčeho
- Podělení se o něco
- Spolupráce
- Přátelství
- Zodpovědnost a péče o jiné

Typologie podle G. Carla a B.A. Randallové

Altruistické prosociální chování

- postoje a jednání sledující prospěch druhého člověka často na úkor prospěchu altruisty (nezištnost, nesobeckost; protikladem egoismus); dobrovolné pomáhání; motivem zájem o člověka; přijímání perspektivy druhého; internalizované normy; roli zde hraje i soucit

Kompliance

- Pomoc na základě žádosti druhého; může být motivována i snahou o získání sociálního uznání

Emocionální prosociální chování

- pomoc v emocionálně vypjatých situacích, které mohou vyvolávat soucit; motivace kognitivní i afektivní empatií, morálním usuzováním a připisováním odpovědnosti

Veřejné (nepravé) prosociální chování

- za účasti publika; motivace často přáním získat uznání druhých, respekt; hlavním zájmem uspokojení egoistických potřeb, pomoc druhému se stává vedlejší

Anonymní prosociální chování

- Pomáhající neví, komu přesně pomáhá; motivace – dobrý skutek, prožívání pozitivních pocitů

Prosociální chování v náročných situacích

- Pomoc osobám v krizových nebo nouzových situacích, vyžadujících často okamžitý zásah; impulzivní, nezištný altruisums

Charakteristika pros. osobnosti

- Projevuje soucit s druhými lidmi, kteří mají těžkosti
- Těší je obdarovávat někoho, nebo se podělit s někým
- Namáhá se ve prospěch jiných lidí
- Prožívá s jinými lidmi jejich starosti a radosti.

Rámcové cíle prosoc.chování

- Co se jedinec učí?
- S jakou hodnotou se setkává?
- Jaký má jedinec prostor pro samostatnost a možnost ovlivnit situaci, ve které se nachází

Výchovný styl k PCH

- Přijetí jedince takového jaký je, vyjádření sympatie
- Atribuce (přisuzování) prosociálnosti
- Nabádání k prosociálnosti
- Podporování prosociálnosti

Pro Jirku si do mateřské školy přišla maminka s dvouletým bráškou Honzíkem. Jirka si nese obrázek, který nakreslil pro tátu. Obrázek se ale líbí Honzíkovi. Chce ho tak moc, že se dá do pláče. Jirka mu ho nechce dát.

Zasáhne maminka: „Jirko, okamžitě dej ten obrázek Honzíkovi, nebo uvidíš! Víš, že je ještě malý!“ Jirka nerad dává obrázek malému bráškovi, ten ho pomačká a odhodí. Jirka pláče.

Jirka do mateřské školy přinesl autíčko. Půjčil ho Fandovi, a ten mu ho rozbil. Jirka teď pláče. Učitelka reaguje: „To je od tebe, Fando moc ošklivé. Budeme to muset říct tatínkovi a poprosit ho, jestli by autíčko Jirkovi nespravil, nebo budeme muset koupit nové. A ty, Jirko, si příště radši hračky do školy nenos anebo je nikomu nepůjčuj.“

Ráno v mateřské škole. Anička si hraje s kočárkem a panenkou, když do dveří vchází její kamarádka Katka. Katka pláče. Nechce se jí do školky, chtěla by se s maminkou vrátit domů. Anička ji chvilku pozoruje a pak ji bere za ruku: „Chceš si se mnou hrát? Půjčím ti kočárek.“ Paní učitelka situaci zaregistrovala, usmála se na Aničku a pohladila ji po vlasech.

Děti se najednou rozešly domů a ve třídě zůstala paní učitelka s Kájou. Všude je spousta rozházených hraček.

„Teď to, Kájo, budeme muset spolu uklidit“, říká učitelka, ale Kájovi se moc nechce. Skládá puzzle a dělá, že neslyší. Učitelka to zkouší jinak: „Aha, mám ho tady. Bonbón pro toho, kdo mi pomůže s úklidem“. A položí bonbón na stůl. Kája chvíli váhá a pak se zvedá. Když uklidí, dostane bonbón.

Altruismus x prosociální chování

- Altruismus přispívá k přežití jedinců i sociálních skupin
- Rozhodující období pro osvojení prosociálního chování – batolecí věk
  - tendence ke sdílení pozornosti, která je spojena se snahou o spoluprožívání emocí a sdílení pozitivních pocitů
- velkou roli hraje sociální učení (batole se učí pozorováním opakujících se situací)
- Pojem altruismus poprvé použil A. Comte (1853) - označuje nesobecký charakter mezilidských vztahů, lásku pro blaho druhých

Co podporuje prosociální chování?

Co podporuje prosociální chování

- pozitivní emoce - při pozitivních emocích (náladě) pomůže člověk s větší pravděpodobností
- efekt přihlížejících – ochota pomoci je vyšší, pokud je jedinec v situaci sám
- vliv koheze skupiny – vyšší pravděpodobnost pomoci u osob, které se znají (v rámci skupiny)
- vnímaná podobnost a blízkost – blízkost vztahu zintenzivňuje prožitek empatie a sjednocenosti

• Úkol
prostředí

Popište prostředí (materiální) ve kterém se pohybujete v rámci praxe. Co všechno byste o tomto prostředí mohli říci? Jak na vás působí. Jak asi působí na osoby v něm.

Změnili byste něco? Popište silné a slabé stránky tohoto prostředí. Respektuje toto prostředí potřeby osob v něm se pohybujících?

- Jaké hračky, předměty materiály se v MŠ vyskytují (Hračky a předměty rozvíjející slovní zásobu. Hračky podporující sociální hry. Různé materiály, apod.)
- Materiály pro rozvoj jemné motoriky
- Materiály pro rozvoj hrubé motoriky
- Uspořádání prostoru - klidné a aktivní zóny
- Harmonické členění prostoru
- Barvy (příjemné, sladěné)
- Osvětlení (přirozené, umělé)
- Nábytek rozestavěn logickým, uspořádaným způsoben
- Věci uspořádány v polici, kde na ně děti dosáhnou
- Snadný přístup k věcem
- Průchody přes třídu (volné, bez překážek)
- Oblasti činností by se měly sdružovat logickým způsoben (oddělovat tiché a hlučné aktivity; sdružování činností s podobnými prvky - stavění bloků a hraní divadla)
- Prostor pro činnost velké skupiny i malých skupin, i jednotlivců
- Respektování potřeby soukromí a pohodlí
- Každé dítě má své místo (nestřídá se)
- Pohodlná místa k odpočinku (měkké polštáře apod.)
- Bezpečnost prostředí (předměty, uspořádání)
- Přehledné uspořádání místnosti s jasně vymezenými hranicemi

Obdobně popište sociální prostředí, ve kterém se pohybujete v rámci praxe

- spolupráce
- oční kontakt
- vztahy mezi žáky a vychovatelem
- autorita vychovatele
- zajištění kázně ze strany vychovatele

Může nějak ovlivňovat materiální nebo sociální prostředí v družině problémové chování? Zdůvodněte.

Setkali jste se s nějakým problémovým případem/situací na praxi? Pokud ano, jaká byla vaše reakce?

- NORMY A NORMALITA

Konformita x nonkonformita

- KONFORMITA
  - přizpůsobivost něčemu (společenským pravidlům a normám) – podporováno společenskými reakcemi
- NONKONFORMITA
  - nepřízpůsobivost, chování odlišné od cílů, norem dané společnosti
- POZITIVNÍ NONKONFORMITA
  - úmyslné odklonění se od norem ve společnosti s cílem dosažení pozitivního vlivu nebo změny (aktivisté, umělecká kreativita, inovace a podnikání, dobrovolnictví aj.)
- ABNORMALITA
  - Stav, nebo hodnota odchylující se od normy, mohou, ale nemusí být deviantní (v rámci tolerančního limitu, neobvyklost která nenarušuje sociální normy)
- ABERACE
  - Označuje patologičnost, chorobnost a vyvolává negativní hodnocení (termín je zastaralý, k označování negativních jevů se nyní nepoužívá)

Reakce na konformitu x nekonformitu

- POZITIVNÍ – odměny, pochvaly, ocenění atp.
- NEGATIVNÍ – pokárání, TOS

Společenská smlouva

- Koncepce popisuje dohodu nebo implicitní smlouvu mezi jednotlivci a společností, ve které jednotlivci souhlasí s omezením svých osobních svobod a práv ve prospěch společnosti nebo státu.
- Toto omezení může zahrnovat dohodu o dodržování zákonů, pravidel a veřejného pořádku výměnou za ochranu a společenské výhody, které společnost nebo stát poskytuje

Společenský řád

- Odkazuje na organizaci, strukturu a pravidla, která upravují chování jednotlivců a skupin ve společnosti. Jedná se o komplexní soubor konvencí, norem, pravidel a institucí, které pomáhají udržovat stabilitu, harmonii a řád ve společnosti.
- Společenský řád je základním stavebním kamenem fungujícího společenství a hraje důležitou roli v tom, jak jednotlivci interagují, řeší konflikty a spolupracují v rámci společnosti.

Hlavní prvky společenského řádu

Normy a hodnoty

- čekávání ohledně správného chování, a společenské hodnoty, což jsou přesvědčení o tom, co je důležité a cenné. Normy a hodnoty jsou klíčové pro určení toho, co je považováno za vhodné a nepřijatelné chování ve společnosti.

Zákony a pravidla

- Např. vláda, právní systém, školství, rodina, náboženské organizace a další. Tyto instituce hrají klíčovou roli v organizaci společnosti a udržování pořádku.

Instituce a struktury

- mechanismy a procesy pro řešení konfliktů a sporů. To může zahrnovat soudní systém, dohodu, mediace a další metody.

Procesy řešení konfliktů

Organizovaný systém hodnocení a odměňování

NORMA

- Standard
- Nástroj umožňující srovnání
- Pravidlo chování (často verbalizováné)
- Vzor, návod
- Absolutní (descendentní) x relativní (ascendentní)

Normy mohou být uplatňovány na:

- individuální úrovni
- skupinové úrovni
- na úrovni celé společnosti

NORMA – ŘÁD

- **NORMA**
  - Norma je pravidlo nebo směrnice, která určuje přijatelné chování, standardy nebo očekávání v daném kontextu. Normy mohou být psané nebo neformální a mohou platit pro různé aspekty života, jako jsou etika, právo, kultura nebo technické specifikace.
  - Normy slouží k usměrňování chování jednotlivců a skupin, aby se dosáhlo určených cílů nebo zachovala společenská harmonie.
- **ŘÁD**
  - Řád může označovat organizaci, strukturu a disciplínu. Řád může být spojen s tím, jak jsou normy uplatňovány a dodržovány v určitém kontextu
  - Řád může také znamenat systém nebo organizaci, který udržuje stabilitu a kontrolu ve společnosti, organizaci nebo jiném prostředí.
- Normy jsou pravidla a směrnice, která určují chování, zatímco řád je organizace a struktura, která může být založena na těchto normách, aby udržovala kontrolu a stabilitu. Normy mohou být součástí řádu.

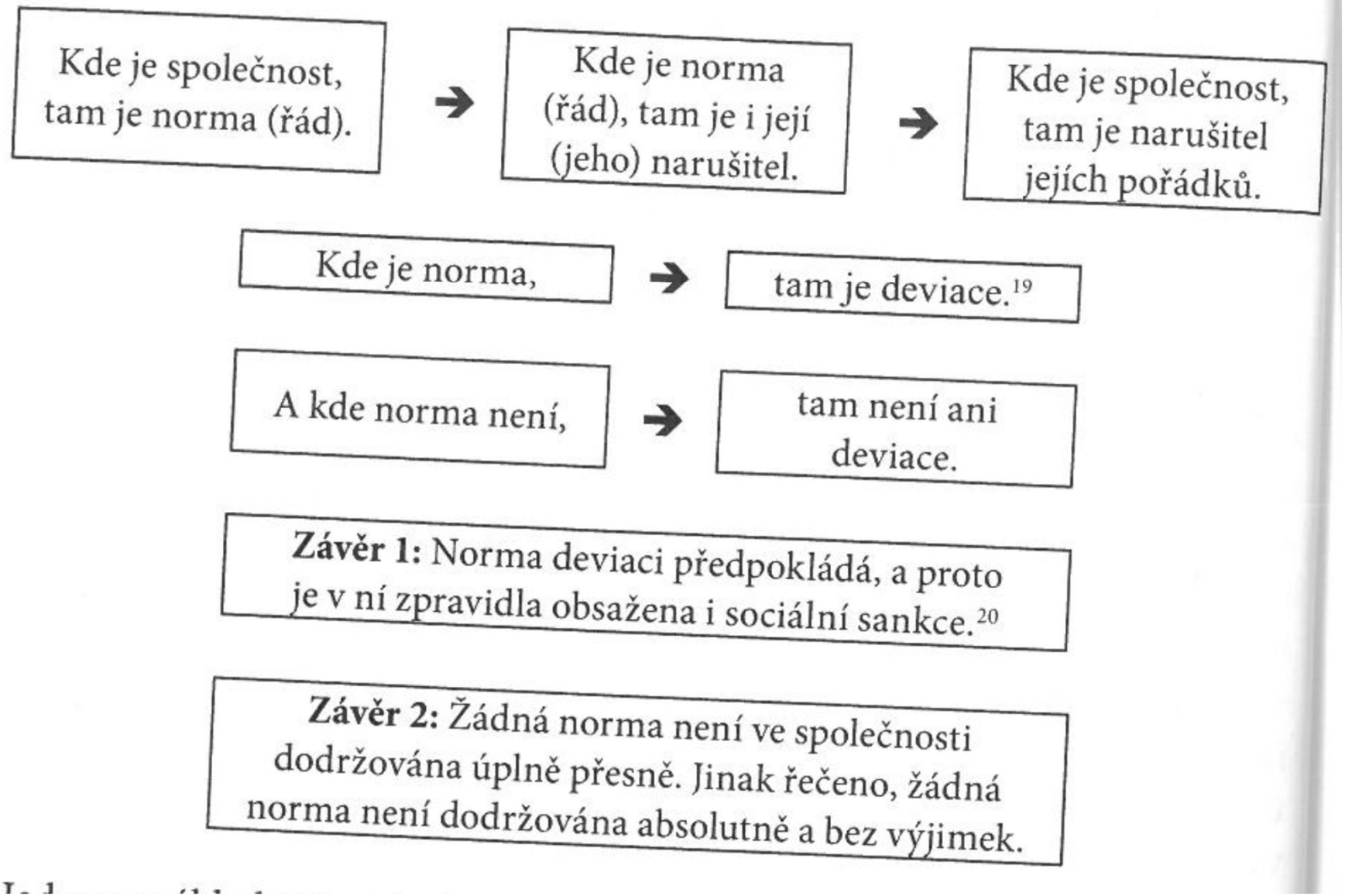
Kde je společnost, tam je norma (řád).
Kde je norma (řád), tam je i její (jeho) narušitel.
Kde je společnost, tam je narušitel jejích pořádků.
Kde je norma,
tam je deviace.[19]
A kde norma není,
tam není ani deviace.
Závěr 1: Norma deviaci předpokládá, a proto je v ní zpravidla obsažena i sociální sankce.[20]
Závěr 2: Žádná norma není ve společnosti dodržována úplně přesně. Jinak řečeno, žádná norma není dodržována absolutně a bez výjimek.

TYPY NOREM

- STATISTICKÁ
- PRÁVNÍ (LEGISLATIVNÍ)
- MORÁLNÍ
- SOCIÁLNÍ
- SOCIOKULTURNÍ
- NORMA SKUPINY
- MEDIÁLNÍ
- EKONOMICKÉ

Základní dělení norem

- Ekonomické (daně, pracovní podmínky, finanční služby)
- Estetické (kompozice, architektura, modní design)
- Morální (princip spravedlonosti, respekt a tolerance, solidarita s chudými aj.)
- Náboženské
- Politické (svobodné volby, lidská práva, svoboda tisku aj.)
- Zvykové (výběr oblečení, stravovací zvyky, zvyklosti v oblasti komunikace, pohřební rituály, svatební rituály aj.)

Statistická norma

- Statistická norma se týká průměrných hodnot, odchylek a rozložení dat v určitém souboru nebo populaci

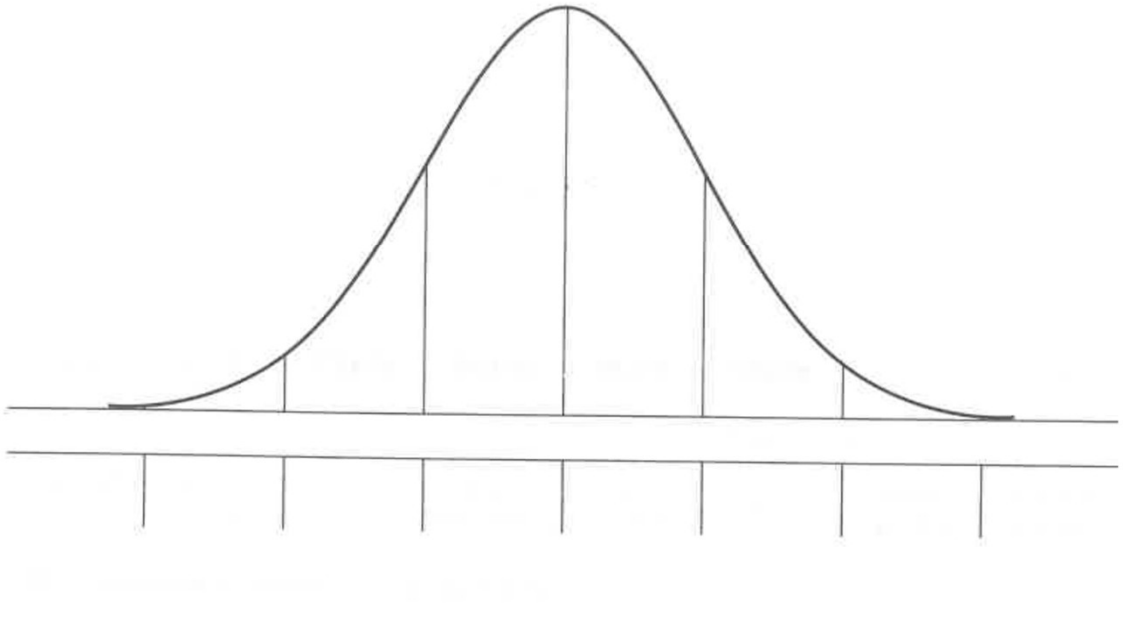

Právní normy

- Právní normy jsou pravidla a pravomoci stanovené státem v zájmu udržení právního řádu a upravují chování jednotlivců a organizací.
- Patří sem trestní právo, občanské právo, správní právo a další.

Morální norma

- Morální norma reguluje chování na základě morálních a etických hodnot.
- Tyto normy jsou často spojeny s vědomím správnosti a nesprávnosti a mohou se lišit mezi jednotlivci a kulturami.

Sociální (společenská) norma

- Společenské normy jsou pravidla a očekávání, která regulují chování v rámci společnosti nebo určité skupiny lidí.
- Patří sem pravidla týkající se vzdělání, rodiny, komunikace a společenské interakce.

Kulturní norma

- Kulturní normy jsou pravidla a očekávání spojená s konkrétní kulturou, včetně jazyka, umění, náboženství a tradic.
- Tyto normy mohou mít vliv na způsob, jakým se lidé chovají a vyjadřují svou identitu.

Zvyková norma

- Zvykové normy jsou pravidla, která se vyvinula na základě zvyků a tradičního chování v dané kultuře nebo komunitě.
- Zahrnují pravidla týkající se oblékání, jídla, svatebních rituálů a dalších tradičních praktik.

Etiketa

- Etiketa je soubor pravidel a konvencí, které upravují chování v určitých situacích, jako jsou večeře, oficiální události, a další společenské příležitosti.
- Jedná se o formu společenských a kulturních norem.
- Jedná se o celý normativní systém.

Ekonomická norma

- Ekonomické normy regulují hospodářské chování a obchodní transakce.
- Tato pravidla zahrnují daňové předpisy, pravidla hospodářské soutěže a obchodní dohody.

NORMATIVNÍ SYSTÉMY

- Komplexní soubory ustálených pravidel, norem a předpisů, které slouží k slouží k usměrňování chování jednotlivců, skupin nebo organizací v různých kontextech.
- Tyto systémy mají za cíl zajistit řád, stabilitu a dodržování určitých standardů v dané oblasti.
- Normativní systémy mohou být vytvořeny a uplatňovány v různých sférách lidské činnosti
- Příklady:
  - Právo
  - Morálka
  - Etiketa

NORMATIVNÍ SYSTÉMY

- **Právní systém:** Právní systém je komplexní soubor zákonů, předpisů, smluv a soudních rozhodnutí, které regulují chování jednotlivců a institucí v určité jurisdikci. Jeho cílem je zajistit spravedlnost, řád a ochranu práv a povinností občanů.

NORMATIVNÍ SYSTÉMY

- **Etický systém:** Etický systém zahrnuje soubor etických pravidel a principů, které určují, co je považováno za morálně správné a nesprávné chování. Etické systémy jsou často uplatňovány v profesním prostředí a v oblasti filozofie.

NORMATIVNÍ SYSTÉMY

- **Obchodní normativní systém:** V obchodním kontextu existují pravidla a standardy, které upravují obchodní transakce, konkurenci a práva spotřebitelů. To zahrnuje smlouvy, regulační rámce a pravidla týkající se záruk, reklamy a konkurence.

NORMATIVNÍ SYSTÉMY

- **Normativní systémy ve vědě:** Ve vědeckém prostředí existují normy a pravidla pro výzkum a publikaci. To zahrnuje etické normy ve výzkumu, standardy pro citace a publikaci, a další pravidla týkající se vědeckého postupu.

NORMATIVNÍ SYSTÉMY

- **Náboženský systém:** Náboženské normativní systémy zahrnují víru, učení a předpisy, které určují náboženskou praxi a morální chování v rámci určité víry.

NORMATIVNÍ SYSTÉMY

- Normativní systémy mají různé účely, ale všechny mají společné, že vytvářejí rámce pro chování a rozhodování v různých oblastech lidské činnosti.
- Tyto systémy mohou být formulovány v právních dokumentech, etických kodexech nebo jiných pravidlech
- Mohou být prosazovány prostřednictvím sankcí, trestů nebo povinností, a to v závislosti na konkrétním normativním systému.

NORMALITA

- Normalita se týká stavu nebo stavů, které jsou považovány za standardní, průměrné nebo běžné v daném kontextu nebo v rámci určité populace.
- Normalita je často relativní a může se lišit v závislosti na kultuře, společnosti nebo kontextu. To, co je považováno za normální v jedné kultuře, může být považováno za neobvyklé nebo odlišné v jiné kultuře.
- Normalita může také být používána v kontextu psychologie a zdravotnictví, kde se zkoumají normální nebo abnormální chování a stavy.

Co je podle vás funkcí sociálních norem?

Základní funkcí sociálních norem je zajišťovat a udržovat sociální soudržnost a dosahovat konfromity ve společnosti (sociální skupině)

Při nedostatku norem by se sociální interakce stala problematickou – účastníci by nevěděli, nebo nedokázali předvídat, co udělají druzí, proto jsou normy:

- Vynutitelné
- Mají sankční doložku

Obsah sociální normy říká:

Co je obvyklé, zvyklé a osvědčené (např. módní trendy)

Co je přípustné (např. právní předpis)

Co je správné a žádoucí (např. etický kodex)

Znaky sociální normy

- Obecnost (platí pro většinu jedinců ve skupině, společnosti, komunitě)
- Realizovatelnost (uskutečnitelné a dosažitelné pro většinu jedinců, kteří jsou jimi ovlivněni
- Užitečnost a prospěšnost pro společnost
- Závaznost pro jedince a sociální skupiny
- Implicitnost (nejsou často výslovně formulovány – např. zásada zdvořilosti)
- Variabilita (kultura, společnosti, kontexty – př. matky)
- Proměnlivost v čase (např. přístup k rovnoprávnosti žen)

Podle oblasti sociálních vztahů

- PRÁVNÍ
- NEPRÁVNÍ

Podle způsobilosti reglementace

- PROSKRIBUJÍCÍ
- PRESKRIBUJÍCÍ
- OPRAVŇUJÍCÍ

Podle formální stránky

- FORMÁLNÍ (EXPLICITNÍ)
- NEFORMÁLNÍ (IMPLICITNÍ)

Podle rozsahu sociálních subjektů

- OBECNÉ
- PARTIKULÁRNÍ

Základní dělení norem

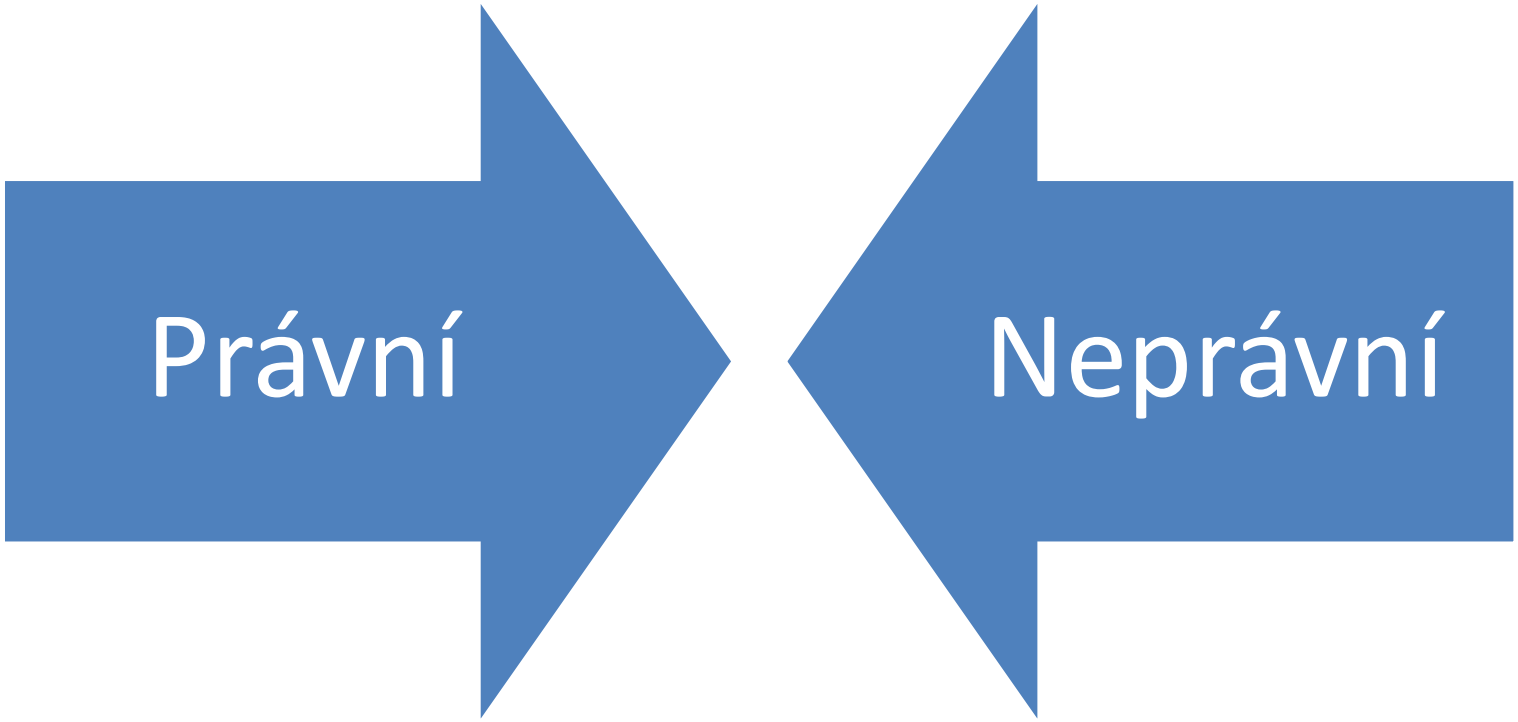

PRÁVNÍ NORMY

Hmotněprávní

- pravidla, která regulují vlastnictví, užívání a převod hmotných statků, jako jsou nemovitosti, pohyblivé věci, auta, peníze a další majetek. Jedná se o normy, které upravují práva a povinnosti týkající se věcí a majetku (např. koupě nemovitosti, způsob zápisu do katastru nemovitostí atp.)

Procesněprávní

- pravidla a procedury, která regulují procesy např. soudního systému a řízení související s právem. Tyto normy určují, jak jsou případy řešeny a jak jsou dodržována práva stran zapojených do dané věci (např. postup odvolání proti rozhodnutí o výsledcích přijímacího řízení)

Základní dělení norem

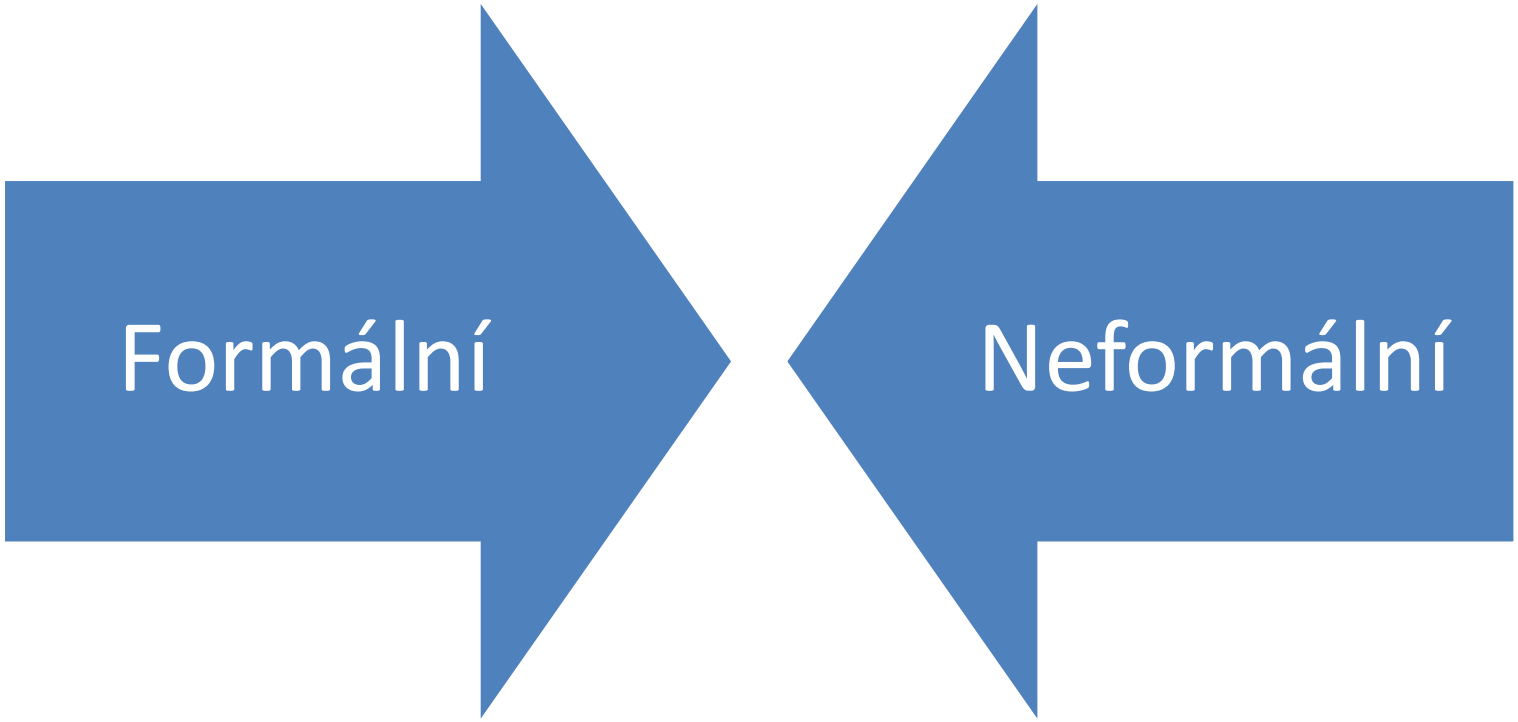

Formální normy

- **Zákony:** Zákony jsou typickým příkladem formálních norm. Jsou psány, schváleny vládou nebo legislativním orgánem a mají právní závaznost. Například rychlostní limity na silnicích jsou zákonem, a pokud je překročíte, můžete být pokutováni.
- **Pracovní smlouva:** Pracovní smlouvy jsou právní dokumenty, které formálně stanovují pracovní podmínky mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Obsahují pravidla ohledně platy, pracovní doby a dalších pracovních aspektů.
- **Patenty:** Patenty jsou formální normy v oblasti duševního vlastnictví. Udělují právo vynálezci na výlučné použití svého vynálezu po určitou dobu.
- **Školní pravidla:** Školy mají formální pravidla, která stanovují chování a očekávání studentů, učitelů a personálu ve školním prostředí.

Neformální normy

- **Sociální etiketa:** Neformální normy mohou zahrnovat sociální etiketu, jako například pozdravy, způsob jednání v různých situacích a očekávání v rámci komunikace.
- **Kulturní tradice:** Každá kultura má své neformální normy a tradice, které určují způsob, jakým lidé jednají, oslavují svátky a zachovávají kulturní dědictví.
- **Podniková kultura:** V pracovním prostředí existují neformální normy, které se týkají chování, komunikace a pracovních vztahů. Ty mohou variabilně existovat mezi různými společnostmi a odvětvími.
- **Rodinné tradice a očekávání:** Každá rodina může mít své vlastní neformální normy a očekávání ohledně chování a hodnot v rámci rodiny.
- **Společenské konvence:** Neformální normy mohou zahrnovat společenské konvence, jako je například výběr oblečení na určité události, zvyky během stolování a další sociální interakce.

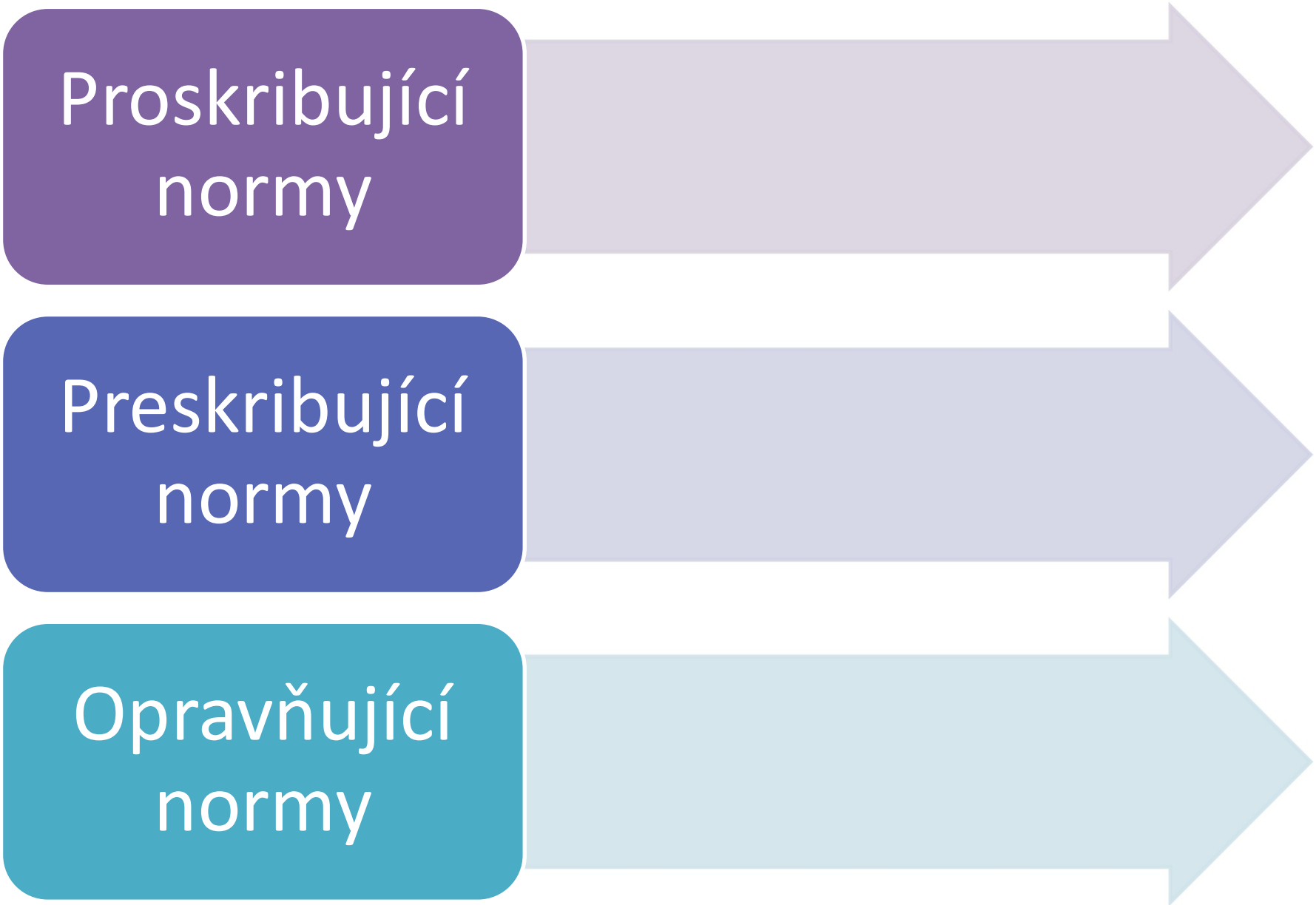
Proskribující normy
Preskribující normy
Opravňující normy

Proskribující normy

- **Trestní zákony.** Tyto zákony stanovují, co je trestné a zakazují různé nelegální aktivity, jako je krádež, vražda, podvod nebo například drogová trestná činnost.
- **Dopravní předpisy.** Tyto normy zakazují určité chování, jako je překročení povolené rychlosti, jízda pod vlivem alkoholu nebo neoprávněné parkování.
- **Ochrana spotřebitelů.** Například zakazují klamavou reklamu nebo nepoctivé obchodní praktiky.
- **Ochrana životního prostředí.** Environmentální předpisy zakazují činnosti, které by mohly poškodit životní prostředí, a stanovují pravidla pro ochranu přírody a zdrojů.
- **Duševním vlastnictví.** Tyto zákony zakazují nelegální kopírování nebo používání chráněných děl, jako jsou patenty, autorská práva nebo ochranné známky, bez povolení vlastníka.
- **Potravinová bezpečnost.** Tyto zákony zakazují prodej nebo distribuci potravin, které nesplňují stanovené normy pro bezpečnost a kvalitu.
- **Zbraně.** Regulace zbraní zakazuje nelegální vlastnictví, prodej nebo nošení zbraní a stanovuje pravidla pro získání licence nebo povolení.
- **Pracovní právo.** Pracovněprávní normy zakazují diskriminaci na pracovišti, porušování pracovních práv zaměstnanců a stanovují minimální pracovní podmínky, jako jsou mzdy, pracovní doba a bezpečnost na pracovišti.

Preskribující normy

- **Právní systém ochrany lidských práv.** Právní systémy, které chrání lidská práva, obsahují preskribující normy, které stanovují, že všichni lidé mají právo na svobodu projevu, náboženskou svobodu a další základní práva.
- **Pracovní právo.** Pracovní právo může obsahovat preskribující normy týkající se minimální mzdy, pracovní doby, dovolené a dalších pracovních práv zaměstnanců.
- **Svoboda podnikání.** Tyto zákony mohou obsahovat preskribující normy, které stanovují podmínky pro zahájení a provozování podnikání, jako jsou registrace, licence a regulace.
- **Vzdělávání** Právo na povinnou školní docházku a kvalitní vzdělání.
- **Ochrana spotřebitelů:** Povinnost poskytovat zákazníkům přesné informace o produktech a službách a chránit jejich práva.
- **Veřejné zdraví.** Doporučení týkající se zdravého stravování, prevence nemocí a dalšího prospěšného zdravotního chování.
- **Kodexy etiky.** Mnoho profesionálních organizací má své kódexy etiky, které preskribují normy chování pro své členy v různých oborech, jako jsou lékaři, právníci nebo novináři.

Opravňující normy

- **Právo na svobodu projevu.** Právo občanů vyjadřovat své názory a myšlenky veřejně a bez obav z cenzury nebo represí.
- **Ústavní práva.** V ústavách mnoha zemí jsou obsažena opravňující ustanovení, která garantují občanům určitá základní práva, jako je právo na soukromí, svobodu projevu, právo na spravedlivý soudní proces a právo na vzdělání.
- **Právo na volební účast.** Zákony týkající se voleb opravňují občany k účasti ve volbách a výborech a tím k vyjádření svého hlasu v politickém rozhodování.
- **Vzdělávání.** Tyto zákony stanovují povinnost státu zajistit, že každé dítě má právo na základní vzdělání, a rovněž opravňují rodiče k výběru vzdělávacího zařízení pro své děti.
- **Ochrana práv menšin.** Zákony chrání práva etnických a náboženských menšin, čímž jim opravňují zachovávat svou kulturu a praktikovat svou víru.
- **Ochrana práv osob s postižením:** Tyto zákony opravňují osoby s postižením k přístupu ke vzdělání, zaměstnání a veřejným službám a zajišťují, že jim budou poskytovány služby, které jim umožní plnohodnotný život.
- **Zákon o rovnosti:** Tyto zákony opravňují občany k ochraně před diskriminací na základě pohlaví, věku, rasy, sexuální orientace a dalších faktorů.

Základní dělení norem

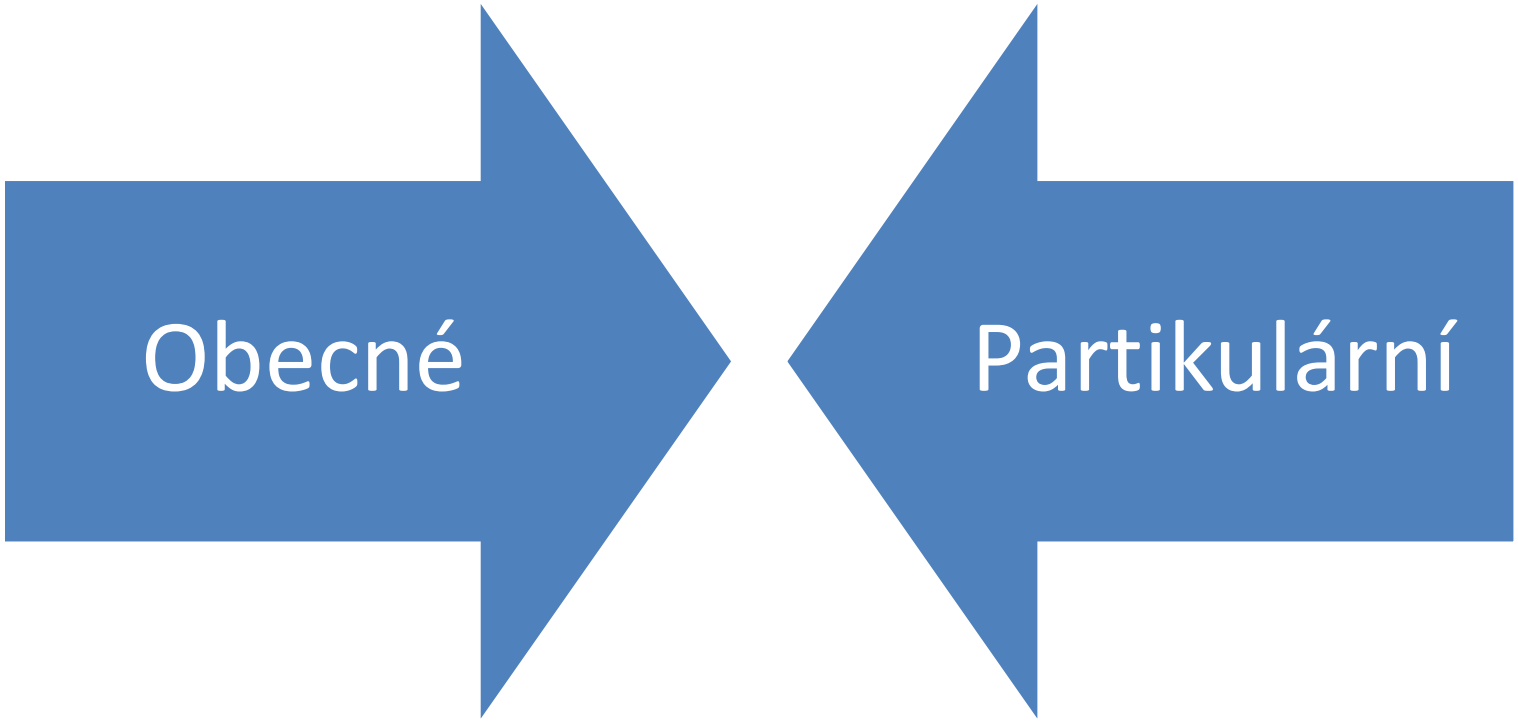

Obecné normy

- **Principy lidských práv.** Obecné normy lidských práv jsou platné pro všechny lidi bez ohledu na jejich národnost, rasu, pohlaví nebo věk. Příkladem je právo na život, svobodu projevu a náboženskou svobodu.
- **Zásady etiky.** Etické normy mohou být obecné a platit pro všechny lidi bez ohledu na jejich profesní oblast. Například principy jako upřímnost, spravedlnost a respekt k druhým jsou obecné etické normy.
- **Právo na spravedlivý soudní proces.** Toto právo je základním právem v mnoha právních systémech a platí pro všechny občany. Zahrnuje právo na obhajobu a právo na soudní posouzení.
- **Principy environmentální ochrany.** Principy ochrany životního prostředí, jako udržitelnost a ochrana biodiverzity, jsou obecné normy, které mají globální význam.

Partikulární normy

- **Pravidla a postupy v rámci určité profese.** Mohou být stanoveny pro konkrétní profese, jako jsou lékaři, právníci, inženýři nebo novináři. Například lékaři musí dodržovat etický kodex specifický pro lékařskou praxi.
- **Pravidla domácnosti:** Pravidla v rámci rodiny nebo domácnosti jsou partikulární normy, které se vztahují k fungování konkrétní rodiny nebo domácnosti. Mohou zahrnovat pravidla o tom, jaké úkoly mají členové rodiny plnit nebo jak se má chovat.
- **Interní pravidla a postupy firem:** Firmy mohou mít svá vlastní interní pravidla a postupy, která jsou specifická pro jejich obchodní operace a praxi.
- **Právní předpisy na místní úrovni:** Města a obce mohou mít partikulární normy, které se týkají místních otázek, jako jsou stavební předpisy nebo pravidla pro parkování.
- **Pravidla sportovních asociací:** Sportovní asociace mají specifická pravidla a normy, které regulují sportovní události a soutěže.

- Úkol

NORMY

Jaké sociální normy se uplatňují ve školní družině?

Jak se pracuje s hodnotami v rámci školní družiny (mravní výchova)?

- SOCIÁLNÍ DEVIACE

Deviace

- V obecné rovině – jakákoli odchylka od normální struktury či funkce
  - Deviace jako kvalita (odchylka od normální struktury nebo funkce)
  - Deviace jako kvantita (počet případů v určitém souboru a míra odchylky od normality)
- POZITIVNÍ a NEGATIVNÍ deviace
- Deviace má často univerzální charakter (množství jevů, které se vyznačují určitou společenskou vlastností, kterou se odlišuje. (zneužívání návykových látek, kriminalita, sexuální deviace, násilí a agrese atp.)

TOLERANČNÍ
LIMIT

OBJEKTIVNÍ DEVIACE (např. strukturní funkcionalismus, pozitivismus)

- OPAKOVATELNOST
- HROMADNOST
- SOCIÁLNÍ ZÁVAŽNOST
- PODOBNOST NEBO IDENTITA PŘÍČIN

Aby byl jedinec pokládán za devianta, musí být za něj nejprve označen (Edwin M. Lemert)

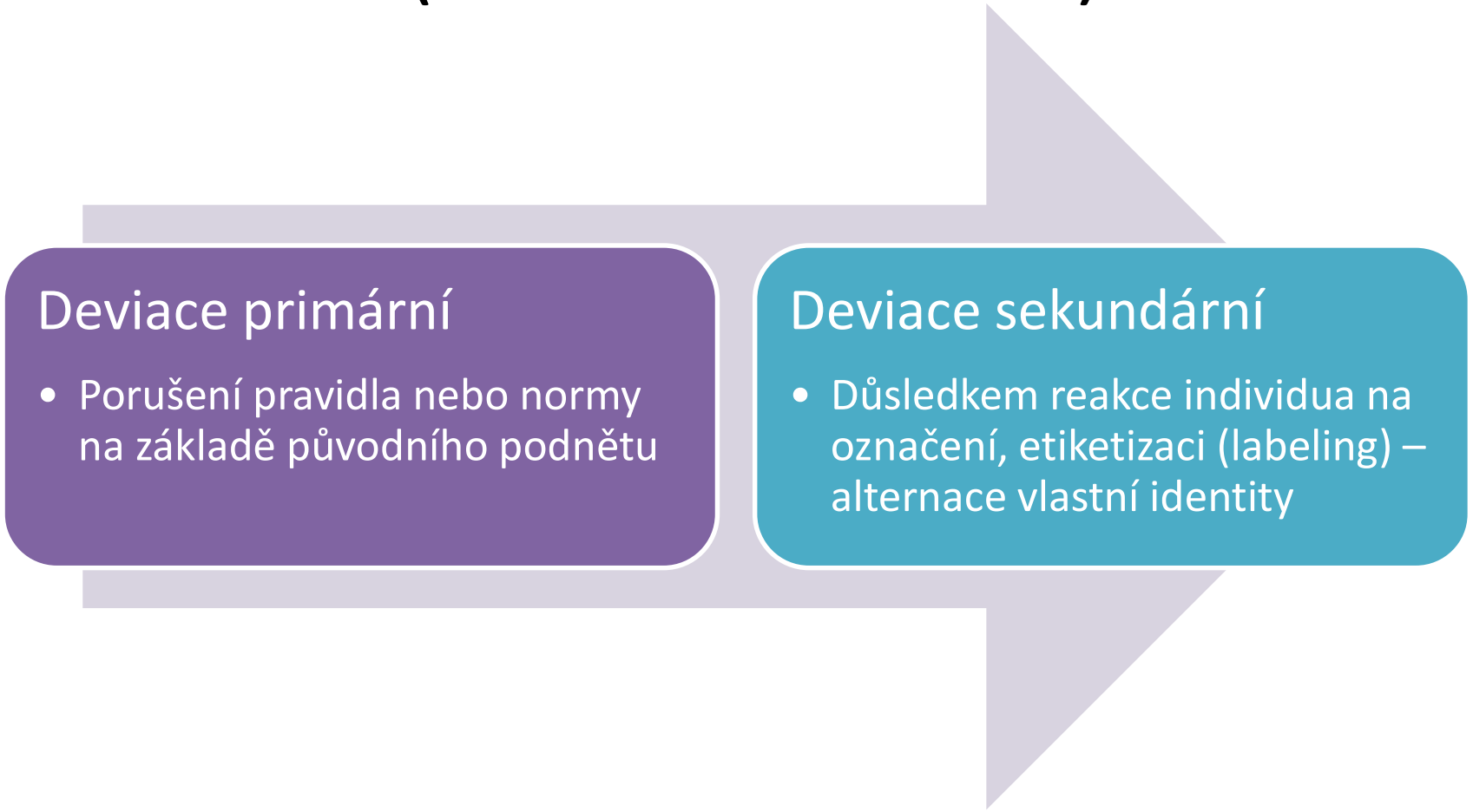

Primární deviace

- Primární deviace popisuje počáteční odchýlení od společenských norem a pravidel.
- Tato fáze deviace zahrnuje jedince, kteří začnou jednat odlišně od normálního chování, ale zatím se nepovažují za "devianty" ve společnosti.
- Jedinci v této fázi se mohou dostat do konfliktu se společenskými normami, ale jejich chování nemusí být ještě viděno jako závažné nebo trvalé odchýlení.
- Primární deviace je často spojena s dočasnými situacemi nebo experimentováním s odchýleným chováním.

Sekundární deviace

- OZNAČENÍ!!! NÁLEPKA
- Sekundární deviace nastává, když jedinec, který byl původně v primární fázi deviace, přijme identitu devianta a začne se identifikovat s odchýleným chováním.
- V této fázi se jedinec začne řadit do skupiny deviantů a přijímá jejich hodnoty a normy.
- Sekundární deviace může zahrnovat závažnější a trvalé formy odchýleného chování, které jsou významnější a více stigmatizovány ve společnosti.
- Je spojena s trvalým opakovaným porušováním společenských norem a pravidel.

Deviace sociální

- Význam v sociálních interakcích a vztazích (M. Hrčka)
  - Zjevné (rozpoznané a označkované)
    - deviantní chování (vnímání, myšlení, emoce, paměť atp.) – nejsou většinou samostatně
    - poruchy psychických funkcí
    - deviantní fyzické charakteristiky (např. tělesné nemoci, fyzické malformace)
    - deviantní sociální charakteristiky (např. rozvedená žena, svobodná matka, sirotek, nemanželské dítě atp.)

Deviace nesociální

- Deviace objektů mezi nimiž neexistuje interakce a vztahy
  - Skryté deviace (nerozpoznané, nebo rozpoznané ale neoznačkované) – neovlivňují sociální interakce
  - Teprve identifikace a interpretace provedená okolím přesouvá projev z kategorie nesociálních do sociálních

Struktura sociální deviace

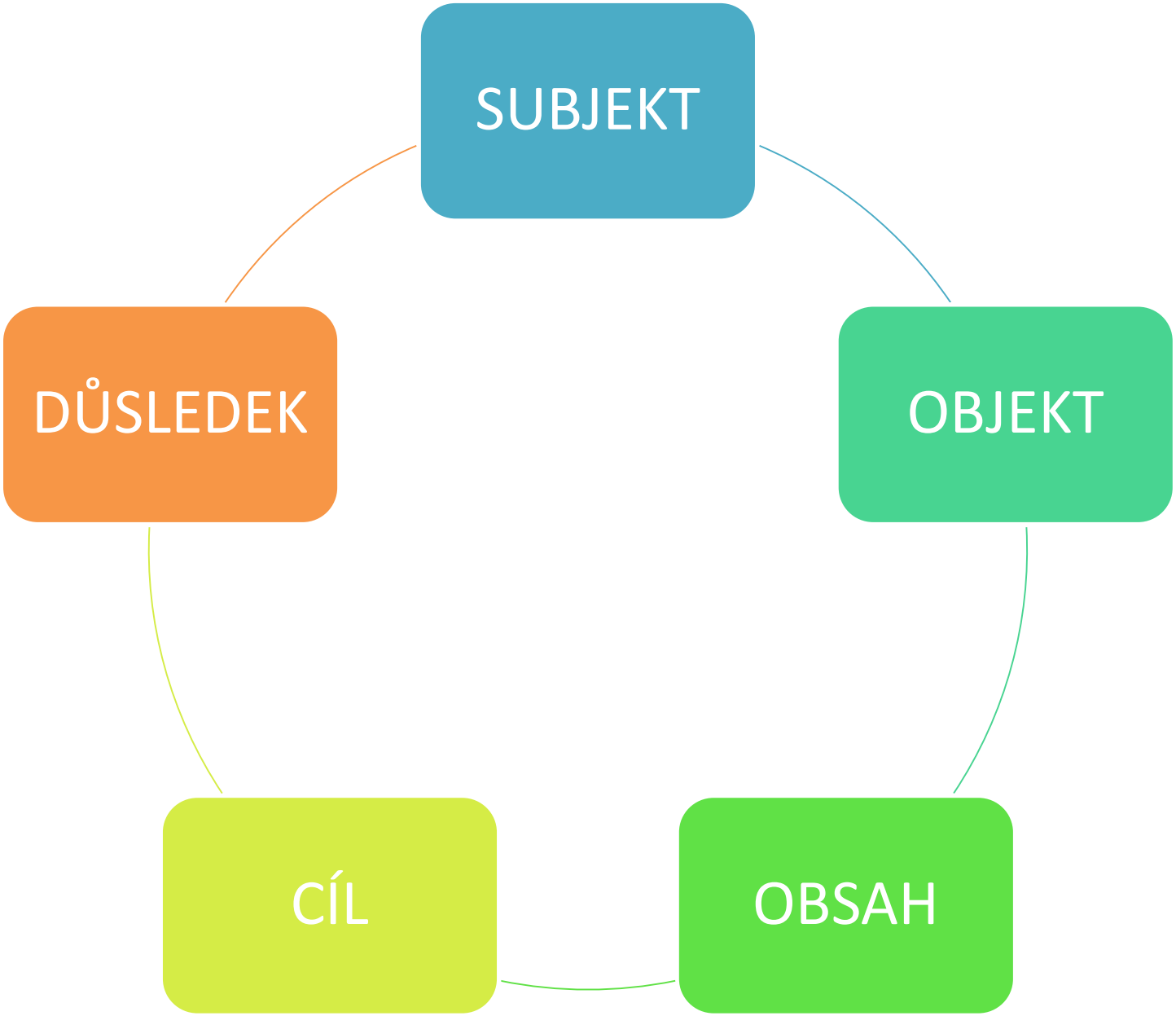

Objekt sociální deviace

- Sociální objekty (jedinec, sociální skupina, národ, společnost)
- Fyzické objekty (majetek atp.)
- Oblasti společenského života (kultura, ekonomika, politika, životní prostředí)
- Společenské hodnoty (zdraví, spravedlnost, čest)

Obsah sociální deviace

- Fyzické, psychické nebo sociální charakteristiky nebo vzorce chování subjektů, které jsou považovány za deviantní ve vztahu k určité sociální normě

Důsledky

- Dosažení, či nedosažení cíle; uspokojení či neuspokojení potřeby
- Na úrovni jedince
  - Negativní pocity
  - Snaha o racionalizaci
- Na úrovni okolí
  - Normalizace deviantního chování
  - Nebo naopak stigmatizace
  - Aplikace sankcí

Reakce společnosti na deviantní chování

Směřování k:

- Ochraně společnosti
- Nápravě devianta
- K varování ostatních

Rysy sociální deviace

- Závažnost
  - konkrétní vztah k příslušné sociální normě (význam, který daná společnost deviaci přisuzuje); posuzování závažnosti se může lišit u různých skupin subkultur
- Identifikovatelnost
  - Pravděpodobnost s jakou bude konkrétní jev v populaci rozpoznán
- Normálnost
  - Vyskytuje se ve všech kulturách a společnostech je jejich nedílnou součástí
- Relativnost (v čase, v kulturách, skupinách…)
- Dynamika (vývojový proces – komponenty sociálních deviací: motiv, projev, interpreatace, regulační opatření ze strany okolí, vliv regulačního opatření)

Základní koncepce sociální deviace

KONCEPCE STATISTICKÁ	• Sociální deviace je definována odchylkou od statistického průměru
KONCEPCE NORMATIVNÍ	• Sociální deviace je definována odchylkou od sociální normy
KONCEPCE REAKTIVNÍ	• Sociální deviace je definována značkovací reakcí okolí
KONCEPCE KONTROLNÍ	• Sociální deviace je definována aplikací negativní sankce - trestu

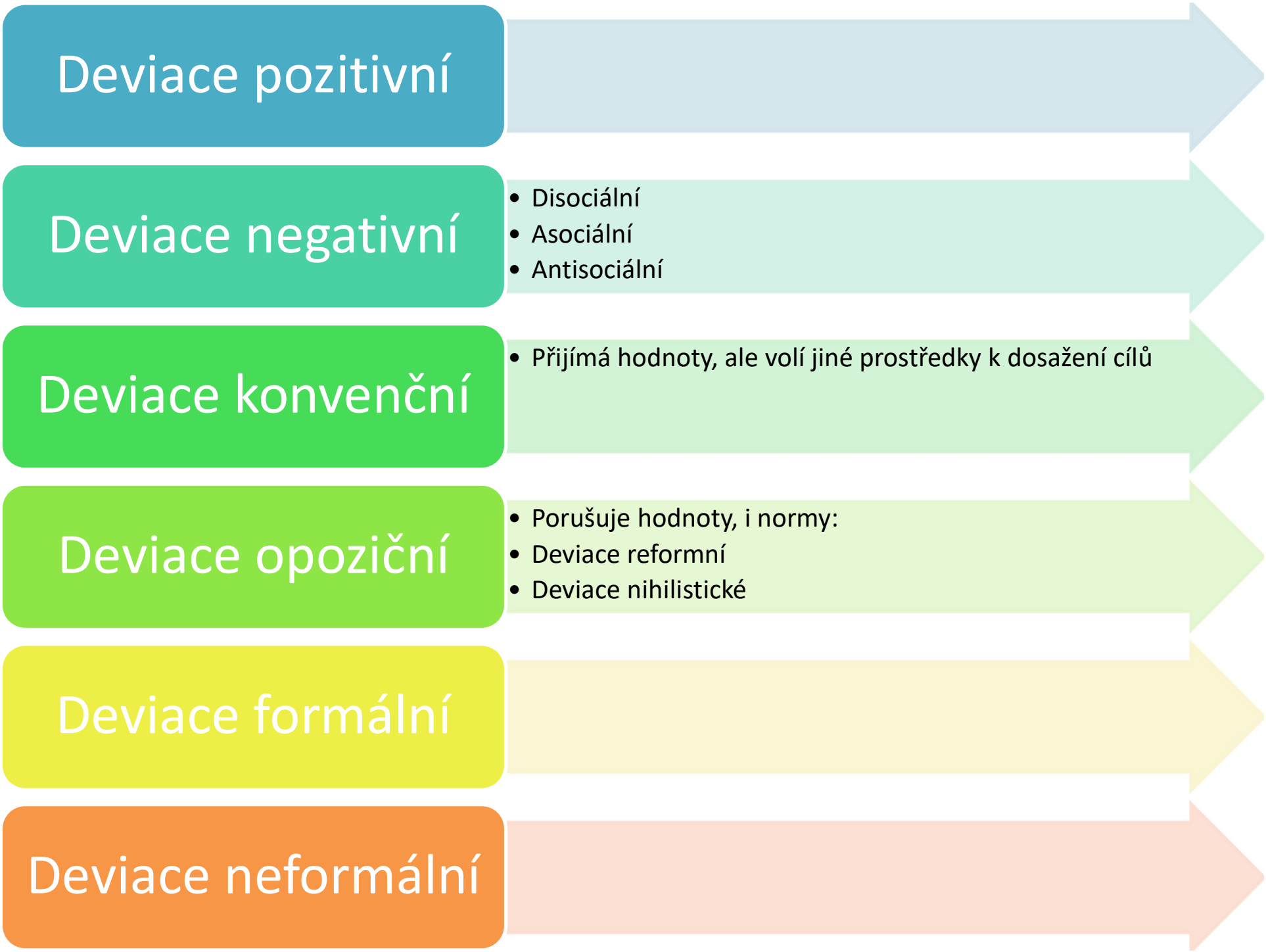
Deviace pozitivní
Deviace negativní
• Disociální
• Asociální
• Antisociální
Deviace konvenční
• Přijímá hodnoty, ale volí jiné prostředky k dosažení cílů
Deviace opoziční
• Porušuje hodnoty, i normy:
• Deviace reformní
• Deviace nihilistické
Deviace formální
Deviace neformální

Prevalence - incidence

- Prevalence
  - Celkový počet deviantních případů (aktů) v dané společnosti k určitému datu
- Incidence
  - Celkový počet nově registrovaných případů

•SANKCE

SOCIÁLNÍ SANKCE

- Odvíjí se od druhu sociální normy a závažnosti jejího porušení
- **sanctio – potvrzení, schválení**
- Preventivní (předcházení neg.jevům) a represivní dimenze (potrestání deviantů)
- V sociolog. = societální reakce jedince nebo skupiny, jejímž cílem je posílení platnosti norem
- X ochranné opatření (nemá represivní charakter – pouze preventivní účel

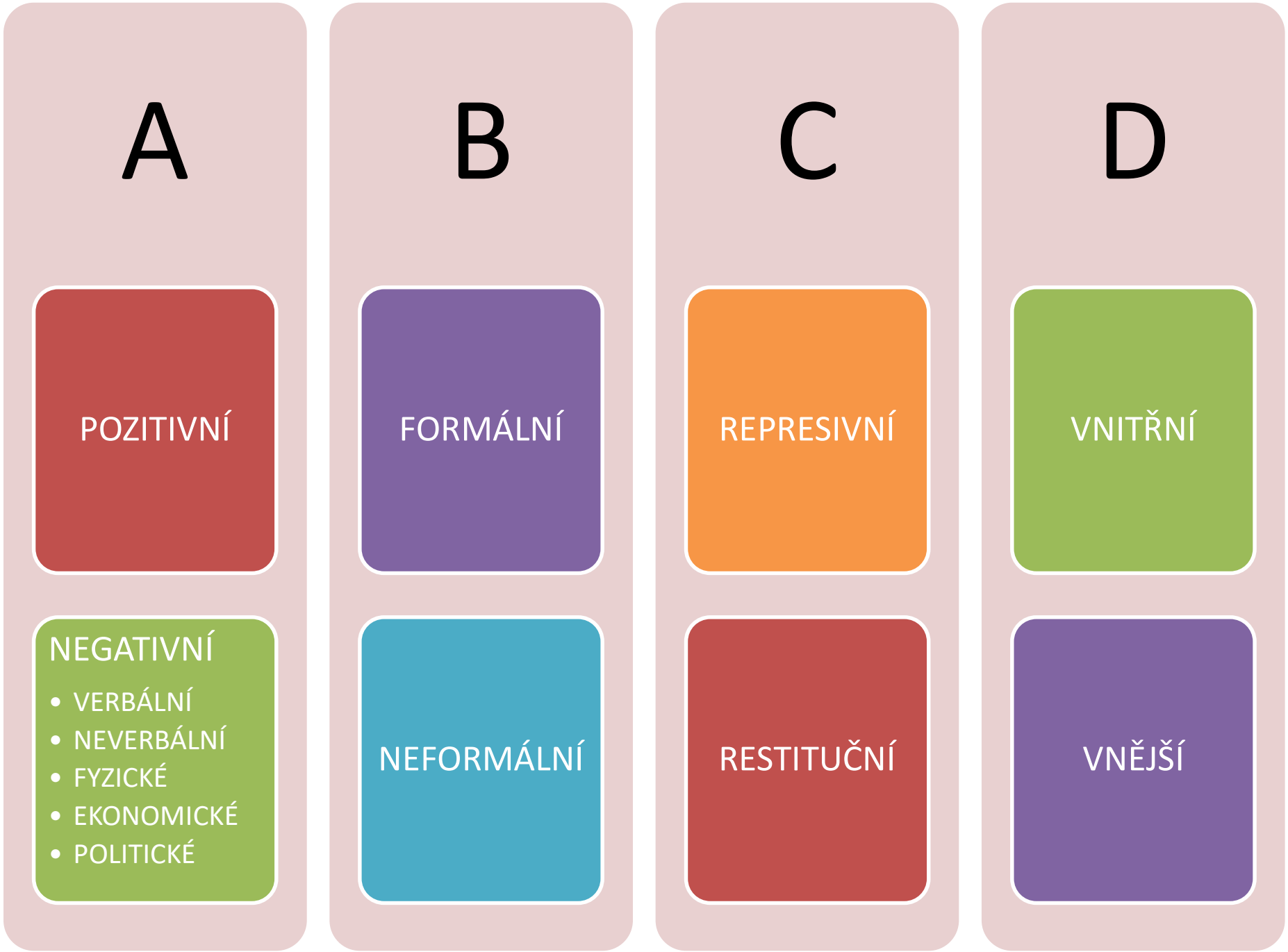
A
B
C
D
POZITIVNÍ
FORMÁLNÍ
REPRESIVNÍ
VNITŘNÍ
NEGATIVNÍ
• VERBÁLNÍ
• NEVERBÁLNÍ
• FYZICKÉ
• EKONOMICKÉ
• POLITICKÉ
NEFORMÁLNÍ
RESTITUČNÍ
VNĚJŠÍ

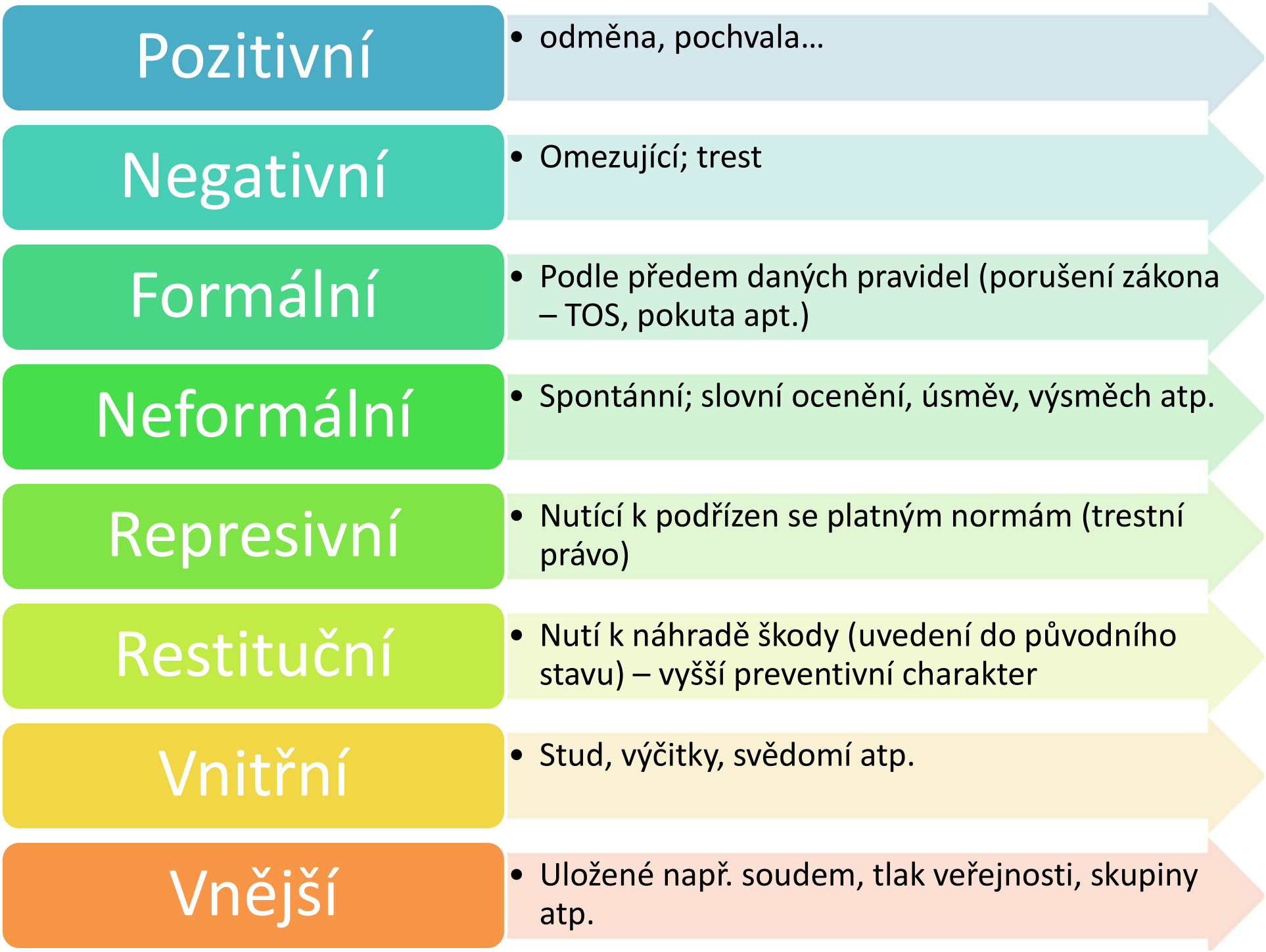
Pozitivní
• odměna, pochvala…
Negativní
• Omezující; trest
Formální
• Podle předem daných pravidel (porušení zákona – TOS, pokuta apt.)
Neformální
• Spontánní; slovní ocenění, úsměv, výsměch atp.
Represivní
• Nutící k podřízen se platným normám (trestní právo)
Restituční
• Nutí k náhradě škody (uvedení do původního stavu) – vyšší preventivní charakter
Vnitřní
• Stud, výčitky, svědomí atp.
Vnější
• Uložené např. soudem, tlak veřejnosti, skupiny atp.

NEGATIVNÍ SANKCE

Verbální	• Napomenutí, výsměch atp.
Neverbální	• ignorování
Fyzické	• Fyzické tresty, i omezení pohybu
Ekonomické	• Hospodářské formy nátlaku
Politické	• Mocenské formy nátlaku

K diskuzi:

- Přiměřenost sankce
- Účinnost sankce
- Systematičnost a rychlost realizace sankcí

- Sociální kontrola

Sociální kontrola

V 19. století pojem zavedl amer.sociolog Edward Ross

V širokém slova smyslu

- Soubor mechanismů, které společnosti umožňují, aby si zachovala relativně vysokou míru soudržnosti
- Nezbytný proces, kterým společnost dosahuje konformity – přizpůsobení jedinců sociálním normám

V úzkém slova smyslu

- Všechny mechanismy, kterými se společnost chrání proti svým narušitelům

Funkce sociální kontroly

Preventivní

Odstrašující

Resocializační (strážce pořádku)

Stabilizační

- Zajišťování zdravého chodu společnosti
- Posilování soudržnosti společnosti (skupiny)
- Dosažení konformity jedinců
- Uspokojování individuálních i skupinových potřeb co největšího počtu jedinců
- Ověřování platnosti hodnot a norem

Subjekty a mechanismy sociální kontroly

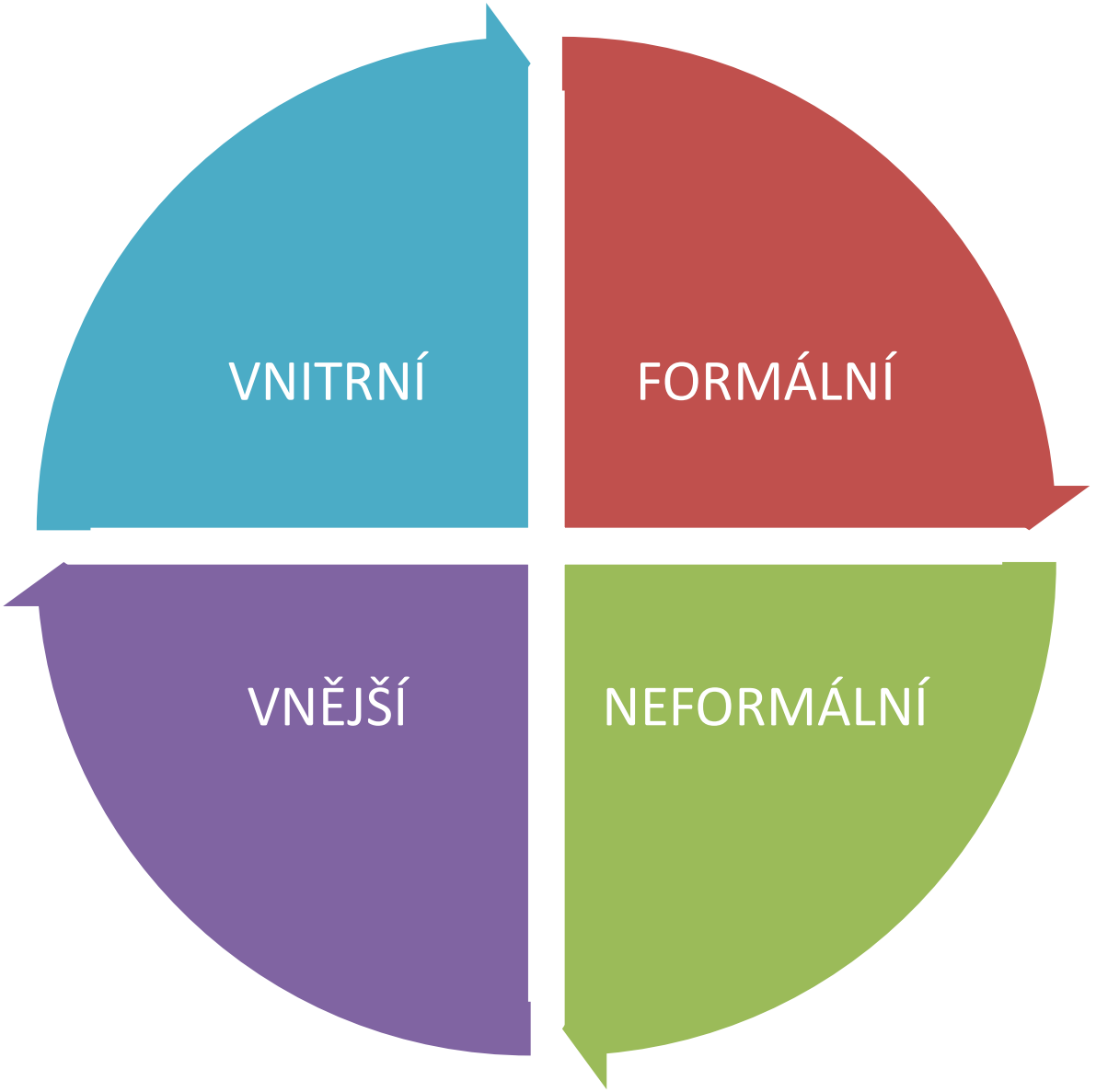

Subjekty a mechanismy sociální kontroly

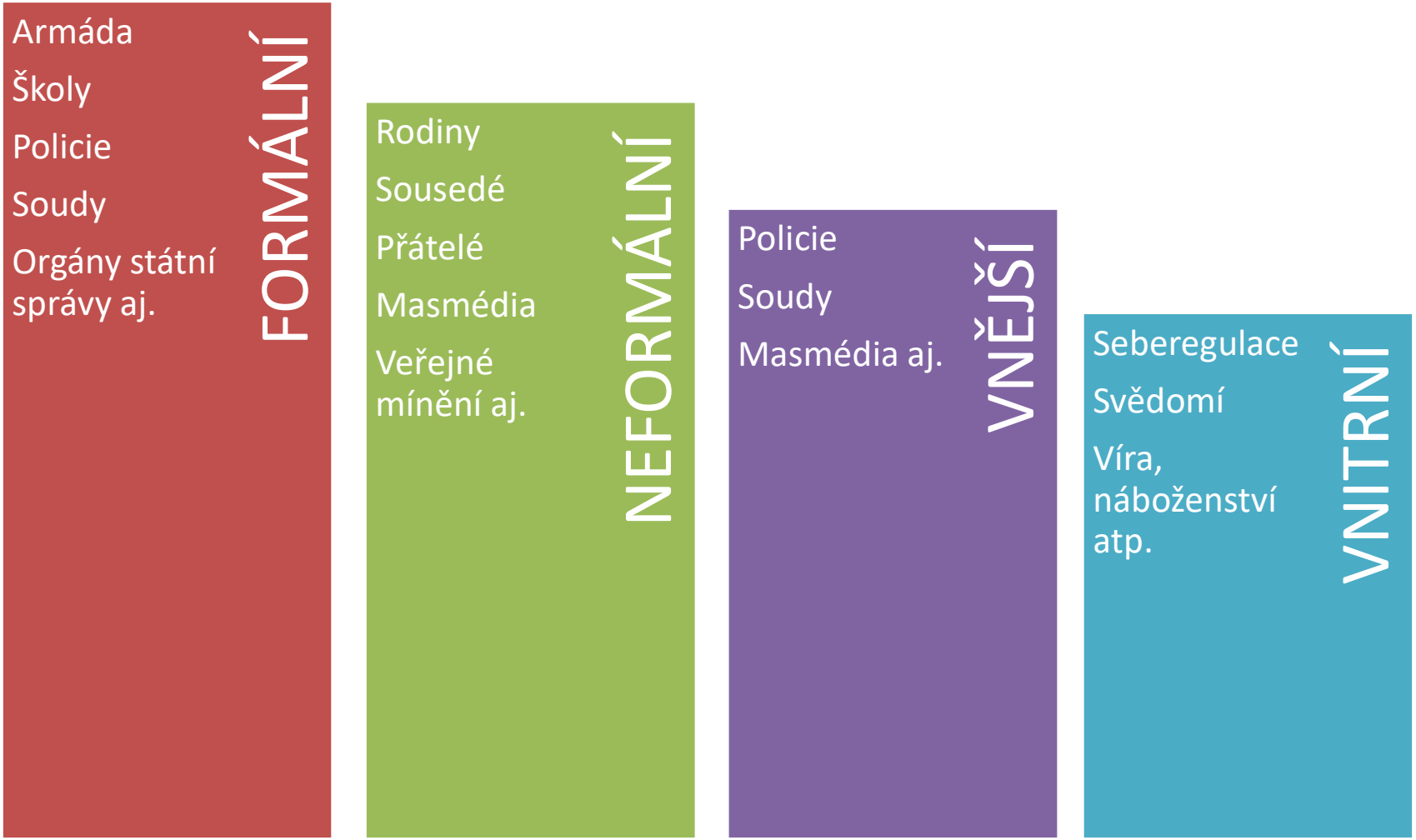

- TEORIE

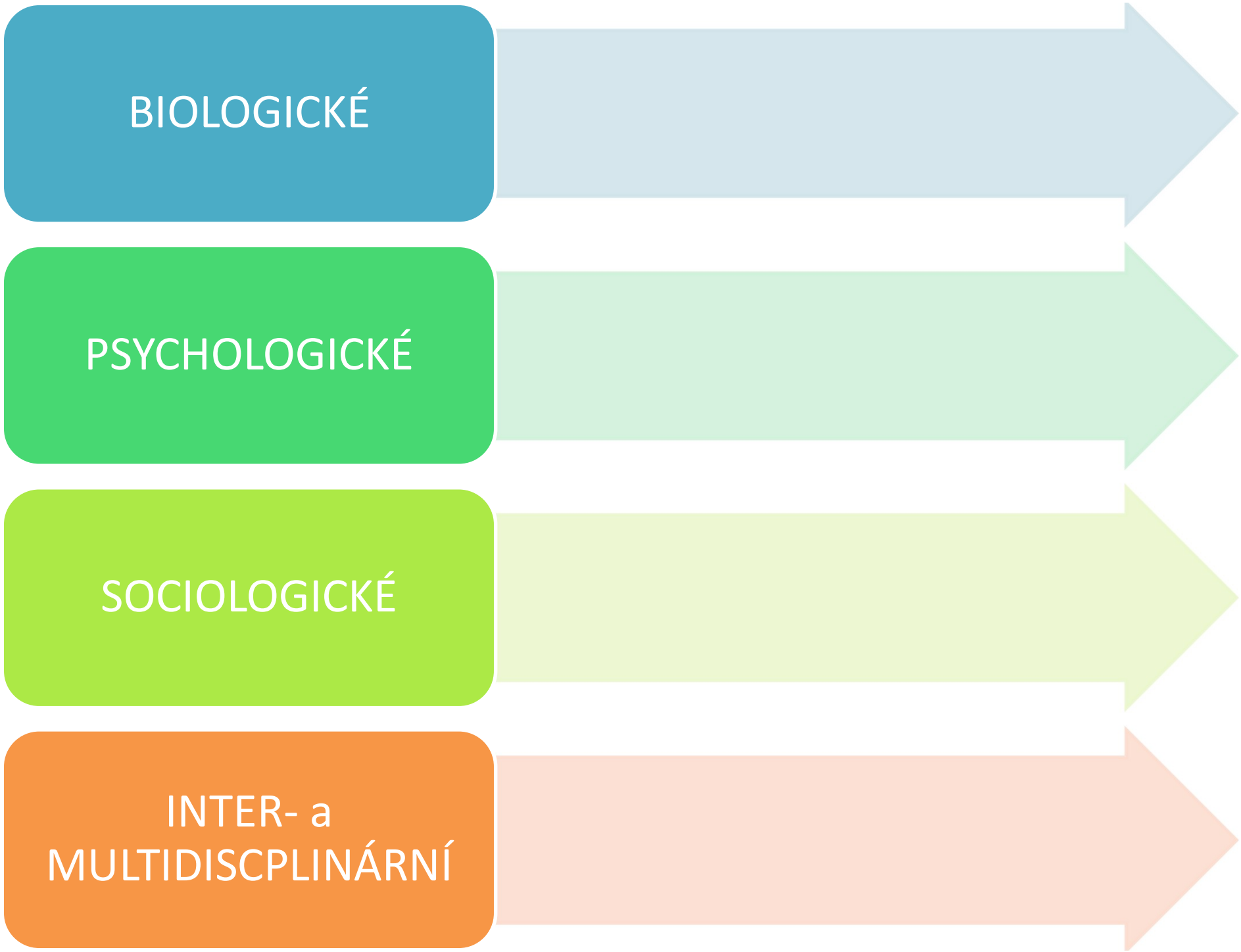
BIOLOGICKÉ
PSYCHOLOGICKÉ
SOCIOLOGICKÉ
INTER- a
MULTIDISCPLINÁRNÍ

DEZORGANIZACE

Je chápána jako narušení a rozklad systému norem společnosti (Chicagská škola – ekologický a urbanistický přístup).

V současnosti se zaměřujeme spíše na jedince a etiologii jeho deviantního chování.

Koncepce sociální dezorganizace poukazuje na širší společenské aspekty příčin vzniku patologických jevů.

TEORIE DELIKVENTNÍHO PROSTŘEDÍ

Teorie subkultur a kontrakultur

Rozpor mezi aspiracemi a rovností šancí k jejich dosažení

Deviace jako způsob řešení problémů (alternativní hodnoty)

Základní formy sociálního učení

Napodobování

- Probíhá na nevědomé bázi
  - Bezděké napodobování rodičů, spolužáků, filmových hrdinů
  - Napodobování sportovních a pracovních úkonů
  - Napodobování při vzniku drogové, či alkoholové závislosti

Sociální posilování

- Založeno na užití odměn a trestů
  - Upevňují se odměněné způsoby chování
  - Posílení přichází od druhé osoby nebo sociální skupiny

Další formy sociálního učení

Učení observační

- Není vždy nutné aby byl sankcionován přímo jedinec, stačí, když odpozoruje, že za určité chování je sankcionován někdo jiný

Učení anticipační

- Znamená, že jedinec se bude chovat tak, jak druhý či druzí očekávají

Identifikace

- Vyšší forma napodobování, která vede k autoregulaci chování , vede k sebevýchově

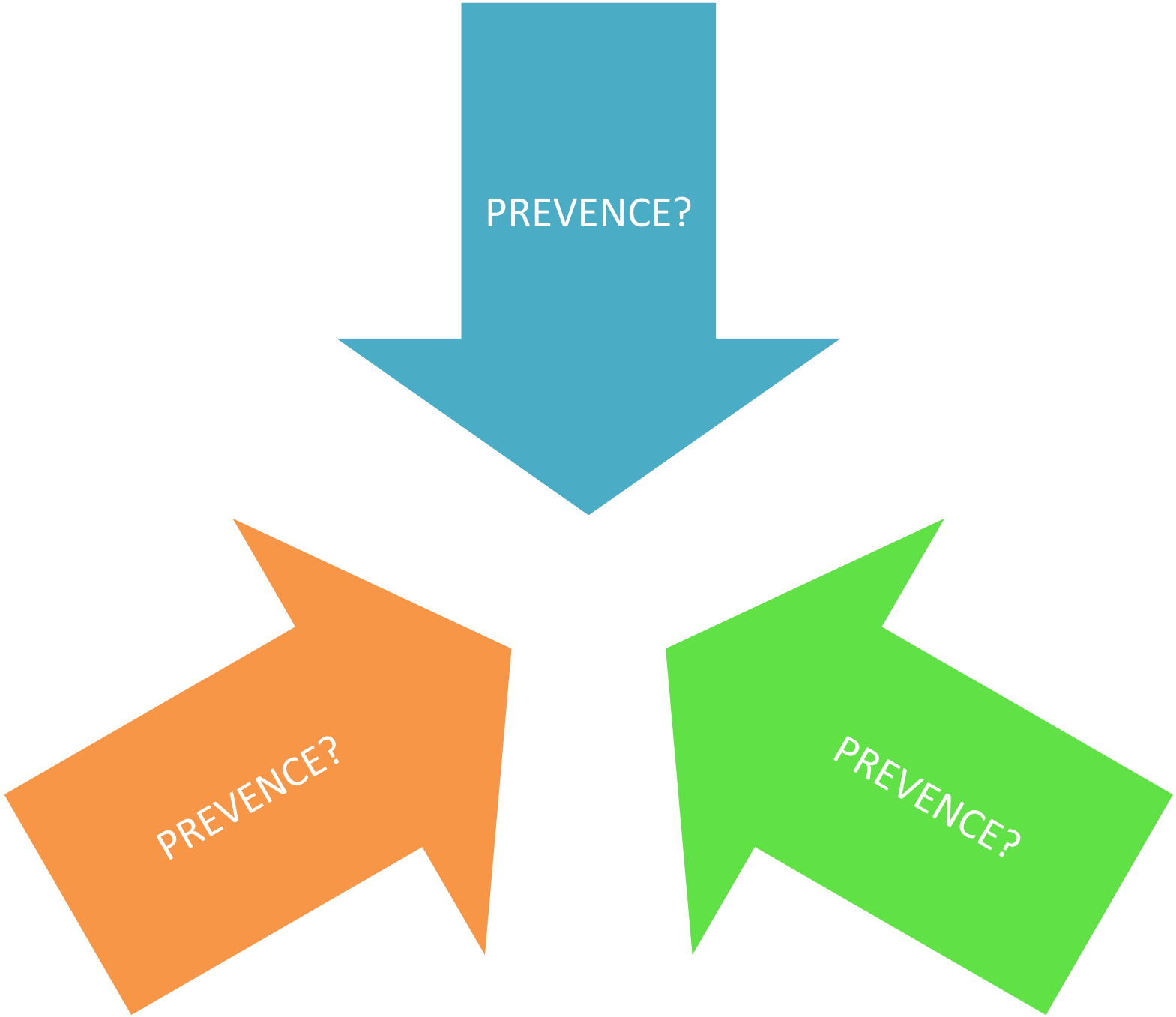
PREVENCE?
PREVENCE?
PREVENCE?